

บทที่ 4

พุทธศาสนากับประชาธิปไตย

วัตถุประสงค์ประจำบท

1. เพื่อให้เข้าใจหลักธรรมในพุทธศาสนา และสามารถสรุปสาระเนื้อหาแห่งหลักธรรม นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันและปฏิบัติงานได้
2. เพื่อเน้นให้เห็นหลักการและหลักธรรมในพุทธศาสนาที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยในประเทศไทย
3. เพื่อเน้นให้นำหลักการและหลักธรรมสำคัญในพุทธศาสนา ได้แก่ สามัคคีธรรม การพึ่งตนเอง และหลักสหกรณ์มากำกับและพัฒนาจิตใจของชาวไทย เพื่อปูพื้นฐานการปกครองในระบบประชาธิปไตย ตามแบบอย่างและความเชื่อของสังคมไทย

บทที่ 4

พุทธศาสนากับประเทศไทย

1. ความนำ

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าพุทธศาสนาได้ประดิษฐานฝังรากหยั่งลึกอยู่ในประเทศไทยมานานกว่าหนึ่งพันปีแล้ว ตามการสันนิษฐานของผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดีของไทยเชื่อกันว่าพุทธศาสนาเข้าสู่สยามหรือประเทศไทยก่อน พ.ศ. 500¹ หลักฐานที่ปรากฏได้แก่ พุทธเจดีย์ เช่น พระปฐมเจดีย์ พระพุทธรูป ตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่ขุดพบอันเป็นหลักฐานโบราณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา ในดินแดนที่เรียกกันว่าสุวรรณภูมิหรือแหลมทอง ซึ่งทางโบราณคดีจัดว่ามีหลักฐานพุทธเจดีย์ในประเทศไทยอยู่ 7 สมัย คือตั้งแต่สมัยทวารวดี (สืบต่อมาจากอินเดีย) จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์²

2. หลักธรรมของพุทธศาสนา

พุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งในประเทศไทยและสืบต่อมาตราบทุกวันนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นพระศาสดาของศาสนาพุทธได้ทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชุมนชนและพระสงฆ์สาวกได้นำไปเผยแพร่งประกาศหลักธรรม ซึ่งพอสรุปได้ว่าพระพุเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ปวงชนด้วยอาการ 3 อย่างคือ³

- 2.1 ให้รู้ยิ่งและเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้เห็น
- 2.2 มีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้
- 2.3 มีผลคือผู้ปฏิบัติได้ประโยชน์สมกับปฏิบัติ

พระองค์ทรงเลือกสั่งสอนแนะนำประโยชน์แก่บุคคลที่ทรงเห็นว่าสามารถจะบรรลุผลอย่างดีที่สุดในระดับใดชั้นหนึ่งดังนี้ :

- ก. ประโยชน์ขั้นต้น เรียกว่าทฤษฎีสัมมิกประโยชน์ คือประโยชน์ปัจจุบัน 4 อย่าง
- ข. ประโยชน์ขั้นกลาง คือสัมปรายิกัตถประโยชน์ หมายถึงประโยชน์ภายใน 4 อย่าง
- ค. ประโยชน์ขั้นสูงสุด เรียกว่าปรมาตถประโยชน์ ได้แก่การสละกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์

3. ธรรมที่สมเด็จพระศาสดาของเราทรงสอนไว้มีอยู่มากมาย บางอย่างก็ละเอียดอ่อนลึกซึ้งยากแก่การเข้าใจก็เพราะทรงเลือกสอนไว้ในยสัต์ตามนัยข้างต้น อย่างไรก็ตามธรรมที่ทรงสั่งสอนเกี่ยวกับชาวบ้านโดยทั่วไปที่เห็นได้ชัด ก็คือ ฆราวาสธรรมหรือธรรมของผู้ครองเรือน เช่น

3.1 กุหบดีธรรม คือธรรมของผู้ครองเรือน ได้แก่

(1) ความมีหลักฐาน เช่น มีบ้าน มีครอบครัวมั่นคงตั้งตนไว้ชอบและก่อนมีหลักฐานควรมีรากฐานสำหรับตนคือ เมื่ออายุยังน้อยหาวิชาใส่ตัวให้บริบูรณ์และรู้จักจริงอย่าใจเร็วด่วนได้ เมื่อจะมีภริยาต้องพยายามหารายได้ให้พอเลี้ยงกันก่อน เมื่อเป็นขุนนางต้องพยายามรักษาเกียรติยศ ประพฤติตนให้สมแก่ที่เป็นข้าราชการจริง ๆ พยายามหาทรัพย์ในทางสุจริตและตั้งเคหาสถานให้มั่นคง ทำตนให้มีพวกพ้องเพื่อนฝูงที่ดีมาก ๆ ประพฤติตนให้เหมาะแก่หลักฐาน อย่าใฝ่สูงเกินส่วน

(2) สุขของกุหบดี 4 อย่าง ได้แก่ อติสุข คือ สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ บริโภคสุข สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์ อนนสุข สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้ อนวัชชสุข สุขเกิดแต่การประกอบกิจการอันไม่มีโทษ

(3) สังกหัตถ์ 4 อย่าง อันได้แก่ ทางปิยวาจา (วาจาไพเราะ ประกอบด้วยประโยชน์) อติถจริยา คือการประพฤติให้เป็นประโยชน์ เช่น ขวนขวายยอมก่อให้เกิดชักนำธรรมและสม่าเสมอในธรรม (สมานัตตปา ซึ่งแยกเป็น 2 อย่างคือบุคคลาธิฐาน คือรักษาความสม่าเสมอในตัวบุคคล ตามฐานะมีบุคคลเป็นที่ตั้ง เช่น ญาติมิตรแต่ก่อนเคยนับถือกันมาก่อนอย่างไรแม้เราอ่อนกว่าจะเป็นผู้พิเศษด้วยยศ อำนาจ เช่น ทรัพย์สมบัติก็ไม่ทะนงตนดูแคลนผู้เจริญวัยกว่าเพราะเหตุไรรู้วาสนาทั้งสองฝ่าย นับถือกันโดยฐานะ รักษาญาติธรรมมิตรธรรมได้เช่นนี้เป็นผู้สม่าเสมอในธรรม (สุมานัตตปา) คือความนับถือเป็นสามบุคคลาธิฐานมี บุคคลเป็นที่ตั้ง อีกอย่างหนึ่งคือ ธรรมาธิฐาน มีธรรมเป็นที่ตั้ง

ได้แก่การรักษาขนบธรรมเนียมความสามัคคีของหมู่ให้มั่นคงเป็นสมานัตตตาในธรรมคือ
ธรรมจริยาส่วนธรรมาธิษฐาน

3.2 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

หมายถึงประโยชน์ปัจจุบัน 4 ประการ ผู้จะสร้างตัว ปราสาท บ้านเรือน ต้อง
ปฏิบัติธรรม 4 ประการนี้ซึ่งจะเป็นเหตุให้เจริญด้วยทรัพย์สมบัติในปัจจุบันธรรม 4 ประการ
คือ

ก. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่น หมั่นศึกษา การประกอบ
กิจเลี้ยงชีพ การทำหน้าที่ของตน ความหมั่นเป็นแรงงานของผู้จะตั้งตัว และทุกสิ่งที่จะ
สำเร็จด้วยความหมั่น

ข. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา เช่นรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ด้วย
ความหมั่นมิให้สูญหายไป และรักษาการงานของตนมิให้เสื่อมเสีย การรักษาเป็นงานที่
ติดไปกับความหมั่น ไม่เช่นนั้นที่ที่หมั่นทำมาและที่มีก็หมดไปสิ่งที่ทำก็เสื่อมลง ไม่มีการ
เจริญและบริบูรณ์ได้

ค. กัลยาณมิตรตตา ความมีคนดีเป็นเพื่อนไม่คบคนชั่ว ผู้มีคุณสมบัติสองข้อข้างต้น
หากไม่รู้จักคบคนก็พาเสีย ความมีเพื่อนเป็นหนทางของคน ไม่มีเลยก็คับแคบ มีไม่ดีก็เสีย
มีดีก็อาจพาให้รุ่งโรจน์ ความมีคนดีเป็นเพื่อนจึงสนับสนุนคุณสมบัติสองข้อที่กล่าวมาแล้ว
ดังภาษิตที่ว่า คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล หรือดังโคลง
กระหู่ว่า

เพื่อนกิจสินทรัพย์แล้ว	แห่งนี้
หาง่ายหลายหมื่นมี	มากได้
เพื่อนตายถ่ายแทนชี-	วาอาตม์
หายากฝากผีไ้	ยากแท้จักหา

ง. สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ผิดเคือง
ฟุ่มเฟือย

3.3 ความกระหมัดกระหม่อม

ความกระหมัดกระหม่อมไม่ใช่ความตระหนี่ ความตระหนี่เป็นโทษ ความกระหมัด-
กระหม่อมก็คือ การรู้จักรักษาทรัพย์ที่พากเพียรหามาได้ ทั้งประโยชน์ด้วยความกระหมัด-
กระหม่อมเพื่อจะได้มีใช้ในคราวจำเป็น เช่น เจ็บไข้ เป็นต้น

การสะสมผลประโยชน์ไว้ในภายหลังเรียกว่าความกระเหม็ดกระแหม่ คนรู้จักกระเหม็ดกระแหม่เป็นคนฉลาด และรอบคอบรู้จักว่าอย่างไรควรเก็บ เช่นการแบ่งทรัพย์สินไว้เป็นทุน เป็นคนไม่ประมาท เตรียมตัวไว้เพื่ออนาคตด้วย ทำให้เป็นไทยแก่ตน ได้ความอุ่นใจ ไม่ว่าเหว่ มีแต่ความโปร่งใจ สมบูรณ์มั่งคั่งด้วยทรัพย์สินสมบัติและตั้งอยู่ในความสุข ผู้ไม่รู้จักกระเหม็ดกระแหม่ ครั้นมีภัยอันตรายเกิดขึ้นไม่มีทรัพย์สินพอจะช่วยแก้ก็ตั้งงูเห่านี้ยืมสิน ทำให้หมดความเป็นไทยแก่ตน ผู้ใดทำตนเป็นนี้ก็เท่ากับหาทุกข์ใส่ตน ถ้าไม่พยายามปลดเปลื้องหนักก็จะทับถมทวีขึ้นและคนที่เป็นหนี้มาก ๆ มักจะรักษาสัตย์รักษาธรรมไม่อยู่อีกอย่างหนึ่งเมื่อช่วยตัวเองไม่รอดแล้วยอมช่วยผู้อื่นไม่ได้

ในเมื่อวิบัติ	จะเห็นใจมิตร
ในสมัยศึกประชิด	จะเห็นใจทหาร
ในเวลาให้กู้ทรัพย์สิน	จะเห็นใจผู้ซึ่งสะอาด
ในยามสมบัติวินาศ	จะเห็นใจภรรยา
ในคราวอนาถา	จะเห็นใจพวกพ้อง
	เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป

3.4 ตระกูลอันมั่งคั่งจะอยู่นานไม่ได้เพราะสถาน 4 คือ

- (1) ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว
- (2) ไม่บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า
- (3) ไม่รู้จักประมาณ ในการบริโภคสมบัติ
- (4) ตั้งคนทุศีล ให้เป็นพ่อบ้านแม่เรือน

เหตุสำคัญ 4 ข้างต้น สำคัญยิ่งกว่าการปกครองทรัพย์สินสมบัติให้วัฒนาถาวร ผู้เป็นพ่อบ้านแม่เรือน จึงต้องมีสติปัญญารอบคอบ เว้นเหตุสำคัญทั้ง 4 อันจะทำให้ตระกูลตกต่ำ

3.5 อบายมุข

อบายมุข แปลว่าเหตุแห่งความฉิบหาย มี 6 ประการ ผู้หลักธรรมเจริญพึงเว้นเสียทั้งสิ้น คือ

- (1) ดื่มน้ำเมา
- (2) ติดเที่ยวกลางคืน
- (3) ติดดูการเล่น
- (4) เล่นการพนัน

- (5) คบคนชั่วเป็นมิตร
- (6) เกียจคร้านการทำงาน

3.6 วิธีการปกครอง

หลักธรรมที่เกี่ยวกับการปกครองมีอยู่ 3 ระดับ คือ ครองตน ครองคน (ครองงาน) ครองทรัพย์สมบัติ

1. ครองตน

คนรักตนย่อมไม่พรวาตนเองโดยประพฤติกว้างต่าง ๆ ต้องหัดตนไว้ให้ดี ประครองตนเข้าอยู่ในธรรมฝ่ายสูง จะมีแต่ความสุขความเจริญ นับจากความเดือดร้อน และได้ชื่อว่าครองตนดีไม่เป็นทาสแห่งธรรมฝ่ายต่ำ โดยที่ไม่มีใครเป็นที่พึ่งพาตนได้ดีกว่าตนเอง คนเราจึงควรกระทำตนให้เป็นคนดีให้สมควรที่จะเอาเป็นที่พึ่งโดยสละความชั่ว ทำความดี หมั่นศึกษาศิลปวิทยา อย่าทำอะไรตามใจตนเอง ต้องไตร่ตรองเหตุผลคุณโทษให้รอบคอบก่อนจึงทำ เพราะผลแห่งการกระทำนั้น ๆ จะต้องเป็นของตน และตอบสนองตนเสมอไป

(ทำกรรมดีได้ดี กรรมชั่วได้ชั่ว) ฉะนั้น คนเราจึงควรละเว้นความชั่ว ทำแต่ความดี และประพฤติดนดีในที่ทั้งปวง การประพฤติดนดีในขั้นต้นให้เป็นคนบริสุทธิ์ปราศจากความชั่ว รักษาเกียรติยศของตน ของตระกูล ของหมู่คณะ อย่าให้เสื่อมเสียเพราะตนได้ ต้องรู้จักแสดงกิริยาวาจาให้เรียบร้อย สามารถสมาคมกับคนดีได้ทุกชั้น ต่อจากนั้นพึงตั้งในอุทิศธรรม คือธรรมเครื่องให้ถึงความเจริญ 4 ประการ คือ คบผู้ประพฤติกว้างด้วย กาย วาจา ใจ พึงคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ ตรีตรองตามคำสั่งของท่านให้รู้จักสิ่งที่ดีและชั่วโดยอุบายที่ชอบ ประพฤติตามคำสั่งสอนของท่านให้สำเร็จประโยชน์โดยแท้จริง

นอกจากนั้นเราควรมี พรหมวิหารธรรม คือธรรมของผู้เป็นใหญ่ 4 ประการ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แก่คนทั่วไปตามควรแก่เหตุการณ์ นอกจากนี้เมื่อตนเองเห็นธรรมใด ๆ ที่เหมาะสมแก่ตนก็หมั่นปฏิบัติก็จะเป็นเครื่องเชิดชูตนให้เป็นผู้ประเสริฐด้วยคุณธรรมความดี และมีความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

2. ครองคน (รวมถึงงานและตนด้วย)

ผู้ปกครองตนได้แล้วจะอยู่ในหมู่คณะย่อมมีความเป็นไปเกี่ยวข้องกับความสุข ความสุข และความเจริญ ความเสื่อม ถ้าเป็นผู้น้อย ก็ได้อาศัยพึ่งผู้ใหญ่ จึงต้องอยู่ใต้ปกครอง ถ้าเป็นผู้ใหญ่ย่อมได้อาศัยผู้เล็กน้อยเป็นกำลังจึงต้องปกครองบริวาร และเพื่อให้การปกครองเป็นไปโดยชอบจึงต้องอยู่ในธรรมของผู้ใหญ่มีหลักดังนี้

2.1 ตั้งตนเป็นผู้ใหญ่ให้สมควรที่ผู้น้อยจะนับถือ คือ

- (1) ด้วยการมีธรรมที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม
- (2) ต้องเป็นคนที่ดีเสียซึ่ง อกติ 4 ประการคือ ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง โมหคติ ลำเอียงเพราะโง่เขลา ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัวเกรง
- (3) นอกจากนั้นต้องปกครองตนโดยถือ ความเที่ยงธรรมเป็นหลัก (อยู่ในป่าเสียดีกว่าอยู่ในประเทศที่ผู้ปกครองไร้ยุติธรรม)

2.2 ไม่เบียดเบียนผู้น้อย ต้องรู้จักเป็นคนเอาใจเขามาใส่ใจเรา ทำการแต่ที่เป็นประโยชน์สุขของผู้อยู่ในปกครอง ไม่เห็นประโยชน์ตนฝ่ายเดียว ต้องบำเพ็ญธรรมสำหรับประคองความสามัคคี และธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจกันไว้ด้วย

2.3 ทำความประนีประนอมในระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งในทางราชการและอื่น ๆ ตลอดจนเครือญาติและเพื่อนบ้านมิให้แตกร้างบาดหมางกันไม่เอาแต่ใจตนรู้จักความพอใจคนเป็นคนใจหนักแน่น

2.4 รู้จักวางตนและปฏิบัติการต่อผู้ใหญ่ผู้น้อยและผู้ที่เหมาะสมกับตน ตลอดจนเครือญาติคนใช้ มิตรสหายและเพื่อนบ้าน ว่าใครควรชิตควรห่าง และใครควรบังคับสั่งงานพึงไหว้วานในกิจการอย่างไรให้สมควรแก่บุคคลนั้น ๆ

2.5 รู้จักรักษาน้ำใจผู้น้อย โดยแสดงความเมตตาปรานี เช่น พุดจาไพเราะ พุดจาด้วยความแช่มชื่น ให้ผู้น้อยได้ความเบิกบานใจ ให้สิ่งของ ไม่ทำบั่นปึงไว้อำนาจความกราดเกรี้ยว บำรุงน้ำใจผู้น้อยให้ตั้งหน้าทำกิจตามหน้าที่โดยความเต็มใจ หวังดีและซื่อตรงต่อหน้าที่จริง ๆ

3. ครองทรัพย์สมบัติ

การที่ทรัพย์สมบัติของผู้ครองเรือนจะมั่นคงเพิ่มพูนขึ้นหรือลดน้อยไปขึ้นอยู่กับเจ้าของรู้จักปกครองหรือไม่

วิธีปกครองทรัพย์สมบัติควรประพฤติตนตามหลักต่อไปนี้

3.1 ต้องพิจารณาให้รู้ว่า เหตุใดที่ทำให้ทรัพย์สมบัติสิ้นไป ซึ่งมีอยู่เป็นอันมากที่สำคัญ เช่น คบคนชั่วเป็นมิตร ประพฤติตนเป็นนักเลงต่าง ๆ เช่นนักเลงผู้หญิง นักเลงสุรา นักเลงการพนัน ฯลฯ

3.2 เมื่อทราบเหตุวิบัติแห่งทรัพย์สมบัติแล้วต้องรีบป้องกันเหตุไม่ให้เกิดขึ้น และกำจัดเหตุที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป อย่างทึงให้ลุกลาม

3.3 ต้องการทำให้ทรัพย์สินสมบัติพอกพูนขึ้นในทางที่ชอบธรรม เพราะทรัพย์สินสมบัติที่ได้มาโดยชอบธรรมย่อมเป็นของเย็นใช้จ่ายได้สะดวก ไม่ต้องแอบใช้ซ่อนใช้เพราะได้มาในทางไม่ชอบธรรม ถ้าถูกจับต้องเสียชื่อเสียง ต้องรับโทษตามความผิดล้วนเป็นความทุกข์

3.4 เมื่อรู้ทางที่จะทำให้ทรัพย์สินสมบัติพอกพูนแล้วต้องชวนชวายเป็นด้วยความเพียร ความรอบคอบชอบด้วยเหตุผลและกาลเทศะ

เมื่อมีทรัพย์สินสมบัติอยู่แล้วควรถนอมรักษาให้ถาวรไม่ปล่อยให้เสื่อมทรามเสียหาย ต้องประพฤติกุศลกรรมเพื่อป้องกันเมื่อยังมีความสามารถป้องกันความเสียหาย และหมัดสั้นแห่งทรัพย์สินสมบัติโดยการแสวงหาทรัพย์สินที่หายไปแล้ว ฟังปุณณะช่อมแซมแก้ไขสิ่งชำรุด รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ อย่าให้คนที่ประพฤติชั่วเลวทรามเป็นพ่อบ้านแม่เรือนเป็นอันขาด

หนึ่ง อย่าทำตนเป็นคนมีหนี้สินเลยเป็นอันขาด เพราะการเป็นหนี้สินนำมาซึ่งความทุกข์ ถ้าเป็นหนี้มากอาจเป็นคนล้มละลาย จึงควรพยายามระงับ

3.5 ธรรมเกี่ยวแก่หน้าที่

(1) ทำตามหน้าที่ คือ กิจที่บุคคลต้องทำด้วยความรับผิดชอบตามฐานะของตนคนเรามีหน้าที่ประจำตัวทุกคน ธรรมดาผู้เกิดมาเป็นมนุษย์ต่างได้รับอุปการะมาจากผู้อื่นด้วยกันทั้งสิ้นจึงดำรงชีวิตอยู่ได้ ฉะนั้น มนุษย์ทุกคนต่างมีหน้าที่อันตนจะต้องทำ เพื่อทดแทนอุปการะคุณที่ท่านได้ทำแก่ตน และเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นต่อไปให้สมกับที่ตนเคยได้รับจากผู้อื่นมาแล้ว

(2) หน้าที่ของข้าราชการ คนเรามีหน้าที่ประจำตัวทุกคนดังกล่าวมาข้างต้นแต่หน้าที่ราชการผิดกับหน้าที่ธรรมดาสามัญ ข้าราชการมีหน้าที่เพิ่มขึ้นต่างหากโดยต้องทำหน้าที่ตามบังคับบัญชาและความประสงค์ของราชการ เพื่อประโยชน์สุขแก่ราษฎร อันเป็นประโยชน์ของชาติ จึงต้องระลึกเสมอว่า หน้าที่ราชการมุ่งถึงประโยชน์ของชาติ คนที่เป็นข้าราชการคือ ผู้ทั้งสิทธิของตนมาอยู่ในความบังคับเพื่อทำประโยชน์เฉพาะบุคคล ข้าราชการคือคนงานของรัฐบาลที่ต้องทำตามคำสั่งของราชการให้เป็นประโยชน์ เพื่อดำเนินงานไปให้สำเร็จประโยชน์แก่ราชการ ดังต่อไปนี้

ก. ปฏิบัติหน้าที่ราชการให้เป็นผลสำเร็จต้องมีความเพียร ความกล้าไม่ทอดทิ้ง กลัวเกรงต่อความยากลำบากใด ๆ เอาใจใส่ไม่วางธุระ

ข. ต้องปฏิบัติหน้าที่ราชการให้ดำเนินไปตามทำนองคลองธรรมและกฎข้อบังคับ ทั้งปวงอันเป็นระเบียบของราชการโดยเคร่งครัดทุกเมื่อ

ค. ต้องมีการซื้อตรงต่อหน้าที่ราชการที่ตนทำ ไม่ล่ออำนาจแก่อคติเพราะเห็นแก่หน้าบุคคลไม่ใช่อำนาจหน้าที่ทางราชการหาประโยชน์ส่วนตัวด้วยความโลภ ไม่มีความละเอียดต่อความชั่ว หากว่าหน้าที่ที่ทำให้จำต้องสละทรัพย์สินสมบัติร่างกายและชีวิตเพื่อแลกเอาผลสำเร็จของราชการก็ต้องสละด้วยความยินดี

ฅ. ต้องเป็นผู้มีความจงรักภักดี และกตัญญูกตเวทิต่อพระเจ้าอยู่หัว ยอมมอบกายถวายชีวิตแด่พระองค์ผู้เป็นประมุขแห่งชาติผู้ทรงมีพระเดชพระคุณแก่ข้าราชการและราษฎรทั่วไปอย่างสิ้นเกล้าสิ้นกระหม่อม ไม่ประพฤติให้ผิดต่อพระราชนิยมเป็นที่ขุนเคืองไต่ฝาละอองธุลีพระบาทแม้แต่น้อย ทั้งต้องเคารพผู้มีอำนาจเหนือตนตามตำแหน่งราชการด้วยความจงรักภักดีนี้สิ้นเกล้ารัชกาลที่หกทรงกล่าววาทะที่แท้ก็คือความรักชาตินั่นเอง⁷

ง. ต้องประพฤติตนเป็นผู้ดี ต้องแสวงหาวิชาความรู้ให้กว้างขวางอยู่เสมอ ต้องฝึกอบรมตนให้มีความรู้ความสามารถมีไหวพริบ รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวในหน้าที่ ต้องเป็นผู้หนักแน่นอดทนต่อความทุกข์ความขัดข้องเพราะความแค้นเคืองเจ็บใจทั้งปวง อันเป็นเหตุให้แตกความสามัคคีซึ่งเป็นผลร้ายแก่ราชการ ต้องเป็นผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาททั้งในการประพฤติส่วนตัวและประกอบกิจการ

(3) *หลักแห่งความประพฤติของบุคคลซึ่งมีหน้าที่ จะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน*

มนุษย์ย่อมเกี่ยวพันกันและอาศัยซึ่งกันและกัน (น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า) มาโดยลำดับ การเกี่ยวพันเป็นเหตุให้เกิดหน้าที่ที่ต้องช่วยเหลือเกื้อหนุนกันและกัน อันเป็นความดีและเป็นเหตุให้เกิดความสุขความเจริญแก่ตนและผู้อื่น ตลอดถึงประเทศชาติด้วย หลักประพฤติกของบุคคลตามธรรมในพุทธศาสนามีสอนไว้เกี่ยวกับหน้าที่ของบิดามารดาต่อบุตร 5 สถาน บุตรมีหน้าที่ต้องบำรุงบิดามารดา 5 สถาน ครูอาจารย์มีหน้าที่ต้องอนุเคราะห์ศิษย์ ภรรยา มีหน้าที่ต่อสามี 5 สถาน กุลบุตรมีหน้าที่ต้องบำรุงมิตรด้วยสถาน 5 มิตรมีหน้าที่ต่อกุลบุตรด้วยสถาน 5 เช่นกัน นายมีหน้าที่ต้องบำรุงบ่าว 5 สถาน บ่าวมีหน้าที่ต้องตอบแทนนาย 5 สถานเช่นกัน สมณพราหมณ์มีหน้าที่ต่อกุลบุตรด้วยสถาน 6 กุลบุตรมีหน้าที่ต้องบำรุงสมณพราหมณ์ด้วยสถาน 5 บทนี้อยู่ในเรื่องทิศหกซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบขึ้นสั่งสอน⁸

3.6 หน้าที่พลเมือง

พลเมือง คือ บุคคลผู้เป็นกำลังพลของเมืองและของชาติ ผู้ใดไม่ให้กำลังแก่ประเทศชาติของตนหรือกลับประทุษร้ายอีกด้วย ผู้นั้นนับว่าเป็นคนเลวทรามยิ่ง ฉะนั้นคนทุกคนควร

จะประพฤติตนให้สมกับเป็นพลเมือง คือ ทำตนเป็นพลเมืองดี ประกอบกิจการที่พลเมือง
หน้าที่พลเมืองที่สำคัญควรศึกษาปฏิบัติ มีดังนี้⁹

- (1) มีความเพียร แสวงหาเครื่องเลี้ยงชีพตนโดยชอบธรรม (สัมมาอาชีวะ)
- (2) ไม่ทำการเบียดเบียนผู้อื่นด้วย กาย วาจาและใจ
- (3) ต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาที่เป็นหลักธรรมของประเทศ เพราะ
ถ้าคนไม่ประพฤติตามหลักธรรมจะทำให้เกิดความวุ่นวายไม่มีความสุขได้
- (4) ต้องเป็นผู้เชื่อฟังยาเกรงต่อพระราชกำหนดกฎหมายของประเทศทุกเมื่อ
- (5) ต้องเป็นผู้มีความสัตย์ ความสัตย์เป็นหลักทั่วไปที่สำคัญของการติดต่อกับ
ผู้อื่น

(6) ต้องมีความสวามิภักดิ์ในพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขแห่งชาติและทรง
มีพระมหากรุณาธิคุณแก่เราผู้เป็นพลเมือง กล่าวโดยย่อตั้งทรงปกครองชาติให้คงอิสรภาพ
ทรงทำนุบำรุงประเทศเจริญรุ่งเรือง เราจึงอยู่อย่างมีอิสรภาพได้และอยู่อย่างผาสุก ทรง
อุปถัมภ์พุทธศาสนาให้เจริญถาวร เราจึงได้แบบศาสนาและปฏิบัติตามคำสอน บรรลุ
ประโยชน์และความสุขตามที่เราปฏิบัติ จึงควรที่เราจะสวามิภักดิ์ต่อพระองค์จนชีวิตหาไม่

3.7 ความสัตย์กับความสุจริต

ความนำ

ความสัตย์กับความสุจริตสองประเภทนี้เป็นธรรมอันเป็นความดี ความงาม เป็น
นิติธรรมของประเทศ¹⁰ ด้วยเหตุที่ชาติเราได้ถือเป็นแบบฉบับสำหรับประพฤติมาแต่โบราณ
จนปัจจุบัน ใครจะดีหรือเลว คบหาสมาคมได้หรือไม่ ก็ได้ด้วยความดีสองประเภทนี้ ดังนั้น
ความสัตย์กับสุจริตจึงเป็นทั้งเกียรติศักดิ์และเกียรติคุณของคนทั้งหลาย เราจึงควรศึกษา
ความหมายและเข้าใจให้ตอเข้าเข้าใจผิดสับสนกัน ถ้าไม่เข้าใจก็ยากจะรักษาสัตย์กับสุจริต
นี้ได้

สัตย์

หรือความสัตย์ แปลว่า **ความจริง** ความตรง ความแท้ ความแน่นอน ความจริง
ที่เป็นอาการแห่งธรรมชาติไม่เรียกว่าความสัตย์ (เช่นดิน น้ำ ลม ไฟ) ความจริงที่เรียกว่า
ความสัตย์ คือสิ่งที่หมายถึงความจริงในตัวคนซึ่งเป็นอาการแห่งอหยาตัยและความประพฤติ
ซึ่งจำแนกออกเป็น 5 ประการคือ

- (1) **ความจริงต่อการทำงาน** ทำอะไรทำจริง พยายาม อุตสาหะ บากบั่น

(2) **ความจริงต่อหน้าที่** ทำจริง ถูกต้องตามควรไม่ประมาทหลีกเลี่ยงเอาใจใส่หน้าที่จนสำเร็จตามที่ได้รับมอบหมาย หากผิดพลาดเต็มใจรับผิดชอบ ไม่รับผิดชอบเข้าตัวจนชั่วใส่ผู้อื่น

(3) **ความจริงต่อวาจา** รักษาความจริงตามวาจาที่ตกลง วาจาที่รักษามี 3 สถาน คือ สาบาน ปฏิญาณ และสัญญา

(4) **ความจริงต่อบุคคล** ได้แก่

(1) ความซื่อตรง เช่น ประพฤติตรงต่อมิตร

(2) ความสวามิภักดิ์ เช่น ซื่อสัตย์ต่อแผ่นดินและสวามิภักดิ์ต่อพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นประมุขของชาติ

(3) **ความกตัญญูกตเวที** ข้อนี้อธิบายของกตัญญู คือ รู้อุปการะที่ท่านทำ แก่ตนมิได้ลบหลู่บุญคุณท่าน เรียกว่ารู้คุณ กับ คุณของกตเวที คือ ประกาศบุญคุณที่ท่านมีแก่ตนให้ปรากฏแก่คนอื่น มิได้ลบหลู่คุณท่าน อาการประกาศคุณมีสองอย่าง ได้แก่ การทดแทนบุญคุณ และการยกย่องนับถือ เช่น เราได้อุปการะจากผู้ใดต้องยกย่องนับถือเชิดชูผู้นั้นไว้ในตำแหน่งผู้มีพระคุณหรือมีโอกาสตอบแทนคุณได้ต้องทำต่อผู้มีพระคุณ เช่น มารดา บิดา ครู อาจารย์ และนาย เป็นต้น เราไม่ควรแสดงอาการลบหลู่หรือยกตนเสมอ ผู้มีความประพฤติจริงต่อผู้มีพระคุณอย่างนี้เรียกว่า คนกตัญญูกตเวทีและที่จะทราบว่าเป็นคนกตัญญูรู้คุณคนนั้นต้องอาศัยอาการที่ปรากฏภายนอก เช่น ความเคารพนับถือ เป็นต้น ซึ่งเป็นอาการของกตเวที คนไม่มีความจริงอย่างนี้เรียกว่าคนอกตัญญู ถ้าประทุษร้ายหรือแสดงกริยาลบหลู่ดูหมิ่นผู้มีพระคุณเรียกว่าคนเนรคุณ คนชนิดนี้แม้แรก ๆ แม้จะเคราะห์ดีก็ไม่เจริญนาน มักได้รับของเนรคุณทันตาเห็น

(5) **ความจริงต่อความจริง**

ได้แก่การประพฤติความดีอย่างนั้น ไม่ลับปรับแม้ผู้อื่นเห็นไม่ดีหรือยับยั้งเสียดสี ก็ไม่หวั่นไหว แม้มีพวกมากลากไป ชักพาให้เสื่อมเสียความดีของตนก็ไม่คล้อยตาม มีความเคารพในความดีของตน และรักษาให้คงที่อยู่ (จงรักษาความดีของตนดุจเกลือรักษาความเค็ม) และสามารถจะประพฤติความดียิ่ง ๆ ขึ้นไปได้

สรุป ความจริง 5 ลักษณะข้างต้นนี้มีชื่อเรียกรวมเป็นคำเดียวว่า ความสัตย์ เป็นนิยามธรรมประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเป็นปฏิปักษ์ต่อความไม่จริง ผู้มีสัตย์จัดเป็นคนดี สมควรเป็นที่ยกย่องสรรเสริญของคนทั้งหลาย คนอสัตย์ คือคนไม่มีสัตย์จัดเป็นคนเลวทรามต่ำช้าหา

สมควรคบไม่ เสียชีพอย่าเสียสัตย์ ซึ่งล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 ทรงนำมาเป็นคำขวัญของเสือป่าและลูกเสือของไทยเพราะความสัตย์เป็นเรื่องสำคัญ ทุกคนจึงควรสงวนสัตย์

สุจริต

แปลว่า ความประพฤติดี เป็นความดีอย่างหนึ่งต่างหากเหนือจากความสัตย์ขึ้นไป แต่ว่าต่อกันกับความสัตย์และอดทนผู้มี ความสัตย์ให้ประพฤติชอบต่อทางธรรม แม้ในลักษณะแห่งความสัตย์บางลักษณะก่อนจะเป็นจริงขึ้นมาได้ก็ต้องอาศัยสุจริตอดทน เช่นที่ไม่คดโกงเที่ยงตรงต่อหน้าที่ได้ก็เพราะมีความสุจริตควบคู่กันไปว่าสัตย์สุจริต

ลักษณะแท้จริงของสุจริต คือการทำ การพูด การคิด ที่ประกอบด้วยเจตนา เรียกว่า **ประพฤดี** ความประพฤติในทางดีเรียกว่า **สุจริต** ในทางชั่วเรียกว่า **ทุจริต** ความประพฤติที่เรียกว่าสุจริตหมายความว่าวันทุจริต ฉะนั้นลักษณะแห่งสุจริตจึงอยู่ที่ไม่ทำทุจริตใด ๆ ทั้งสิ้น สุจริตจำแนกออกเป็นสามอย่าง คือ

- (1) **กายสุจริต** ได้แก่ไม่ฆ่าสัตย์ ไม่เอาของที่เขาไม่ให้ ไม่ทำผิดประเวณี
- (2) **วจีสุจริต** ได้แก่ไม่พูดเท็จหลอกลวงเขา ไม่พูดยุยง , ส่อเสียดให้คนแตกร้างกัน ไม่พูดหยาบคายว่าร้ายคน ไม่พูดเพ้อเจ้อ
- (3) **มโนสุจริต** เป็นการประพฤติดีทางใจ คือไม่เอาของเขา ไม่คิดจ้องล้างจ้องผลาญเขา เห็นชอบตามคลองธรรม (สัมมาทิฐิ) คือมีความเห็นไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อทางธรรม

สรุป สุจริตเป็นเรื่องยุติธรรมของมนุษย์ เป็นความดีประเภทหนึ่ง ทางศาสนา เรียกว่าสุจริตธรรม แต่ออกนามควบคู่กับความสัตย์ ซึ่งจะต้องมีปฏิบัติก่อน สุจริตประเภทเดียวแม้เรียกเพียงว่าอยู่ในสัตย์ในธรรมก็หมายได้ว่าคือ สุจริตนี้เอง ผู้ตั้งอยู่ในความสุจริตจริงแท้ย่อมไม่กลับกลอก ไม่มีเหตุผลอย่างใด สามารถที่จะทำลายล้างความเที่ยงตรงของบุคคลผู้ยอมเสียชีพดีกว่าเสียสัตย์สุจริตได้ บุคคลมีความสัตย์สุจริตนั้นเป็นผู้ประเสริฐมีศิริมงคลอยู่ใจตน เป็นที่นับถือเชื่อฟังของผู้อื่น จะประกอบภารกิจใดก็อาจสำเร็จได้ เหตุนี้ความสัตย์จึงเป็นของสำคัญสำหรับทุกคน และเป็นคุณธรรมสำหรับผู้เกี่ยวข้องกัน เช่น นายกับลูกน้อง สามีกับภรรยา พ่อแม่กับลูก ถ้าบุคคลเหล่านี้ไม่ซื่อตรงต่อกัน ความเกี่ยวข้องก็จำต้องขาดสะบั้น หรือขาดความสุขหาความเจริญไม่ได้

ธรรมทั่วไป มิตรแท้และการคบมิตร

ก. มิตรแท้มี 4 จำพวก คือ

1. มิตรมีอุปการะ
2. มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข
3. มิตรแนะนำประโยชน์
4. มิตรมีความรักใคร่

ข. มิตรเทียมมี 4 จำพวก

1. มิตรปกกลอก
2. มิตรดีแต่พูด
3. มิตรหัวประจบ
4. คนชักชวนในทางฉิบหาย

ค. ธรรมสำหรับประกอบความสามัคคีระหว่างมิตร

1. สัจจะ ความซื่อตรง
2. ทมะ ความข่มใจ
3. ขันติ ความอดกลั้นใจ
4. จาคะ ความเผื่อแผ่

ง. ธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน

ธรรมที่ปฏิบัติแล้วเป็นการปลูกไมตรีจิตระหว่างบุคคลให้เกิดรักใคร่ สนิทสนมกันมี

4 ประการ คือ :

- (1) ทาน การให้
- (2) ปิยวาจา เจรจาถ้อยคำเป็นที่จับใจ ได้แก่ อ่อนหวาน ไม่พูดหยาบคาย หรือด่ากันเป็นต้น
- (3) อัถตจริยา ประพฤติสิ่งเป็นประโยชน์ต่อกัน
- (4) สมานัตตา ประพฤติตนตามที่ควรจะเป็นไป ถือไว้วางกิริยาธรรมาศัยให้พอดี

(การทำงานตนเสมอ)

4. ความเคารพ

เป็นคุณธรรมช่วยในการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของนักปราชญ์ เช่นพระ-พุทธเจ้าเป็นต้น ช่วยการศึกษาศิลปวิทยา ความเป็นอยู่ในการปกครองของผู้ใหญ่

การใช้สอยของบุคคล และการเข้าร่วมในที่ประชุมให้สำเร็จประโยชน์เรียบร้อย โดยทั่วไปความเคารพมี 6 ประการเรียกว่าคารวะ 6 ครั้ง เคารพในพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในการศึกษาในความไม่ประมาท ในการปฏิสังขารต้อนรับ ปราศรัยบุคคลผู้มีความเคารพที่แท้จริงต้องเป็นผู้ปราศจากความถือตัวคือกระด้างและเย่อหยิ่ง

บุคคลผู้ควรเคารพยำเกรงมี 3 ประเภท คือ ผู้เจริญโดยชาติ (ชาติวุฑฺโฒ) ผู้เจริญโดยวัย (วัยวุฑฺโฒ) และผู้เจริญโดยคุณความดี (คุณวุฑฺโฒ)

ผู้เจริญโดยชาติได้แก่บุคคลที่มหาชนยกย่องนับถือว่าเป็นผู้ประเสริฐ และเป็นใหญ่ในประเทศนั้น โดยมีชาติสูงไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด

ผู้เจริญโดยวัยได้แก่ผู้ใหญ่ซึ่งมีอายุมาก เป็นผู้ใหญ่โดยอายุกาล

ผู้เจริญโดยคุณความดี ได้แก่ผู้ทรงคุณธรรมมากในสันดาน ไม่ว่าจะเป็นครูอาจารย์หรือผู้ใหญ่ในตำแหน่งหน้าที่ใด แม้เป็นเด็กก็ตาม

การเคารพอีกอย่างหนึ่งคือ เคารพตน, เคารพผู้อื่น, และเคารพธรรม (หน้าที่และความสมควร)

5. ความกตัญญูกตเวที

กตัญญู คือรู้ อุปการคุณที่ท่านทำแล้วแก่ตน

กตเวที คือการตอบแทนอุปการคุณที่ท่านได้ทำแล้วแก่ตน

ความกตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี

6. ความจงรักในวัตถุ

มี 4 อย่าง คือ

- รักชาติ
- รักศาสนา
- รักพระมหากษัตริย์
- รักรัฐธรรมนูญ

รักราชจงจิตน้อม

กักดี ท่านนา

รักชาติกอบปรกรรมิย์

แนวไว้

รักศาสน์กอบปรบุญตรี

สุจริต ถ้วนเทอญ

รักศักดิ์จงจิตให้

โลกซ้องสรรเสริญ

7. ความสามัคคี

แปลว่า ความพร้อมเพรียง ได้แก่ความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่วิวาทบาดหมางแก่งแย่งกัน สามัคคีมี 2 อย่าง คือ กายสามัคคี คือพร้อมเพรียงกันด้วยกายและจิตสามัคคี ความพร้อมเพรียงกันด้วยจิต ความสามัคคีทั้ง 2 ประเภทย่อมยังผลให้หมู่ชนที่มีนั้นมีความสุข ความเจริญ ความสามัคคีเป็นคุณธรรมที่บุคคลและหมู่ชนสามารถจะบำเพ็ญให้เกิดขึ้นได้ เช่น สร้างความรักใคร่ นับถือให้เกิดขึ้นในหมู่ชนก็เป็นทางแห่งสามัคคีพร้อมเพรียงกันได้ สามัคคีเป็นคุณแก่หมู่เพียงไร ความแตกสามัคคีก็เป็นโทษแก่หมู่เพียงนั้น

8. การปรับหลักธรรมะของพุทธศาสนากับประชาธิปไตย

ธรรมในพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการเมืองและการปกครองนั้นผู้รู้มักกล่าวกันว่าพุทธศาสนาแบ่งการปกครองออกเป็น 3 ลักษณะคือ¹¹

1. โลกาทิปไตย
2. อุตตาทิปไตย
3. ธรรมาทิปไตย

คือปกครองโดยโลก (คนส่วนใหญ่), ปกครองโดยผู้หนึ่งผู้ใดหรือกลุ่มคน, และปกครองโดยธรรม ลักษณะการปกครองในพุทธศาสนาคือหลักธรรมาทิปไตย คือปกครองโดยธรรม¹²

หลักธรรมในพุทธศาสนาเราอาจนำมาปรับใช้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี แต่ต้องอาศัยการตีความธรรมะ และการเข้าไปเผยแพร่ใช้ให้ถูกต้องอย่ายึดมั่นตามลักษณะวัฒนธรรมไทยด้วย หลักธรรมเกี่ยวกับประชาธิปไตยมีอยู่หลายประการ แต่สรุปที่สำคัญคือ

- 8.1 ความสามัคคี (สุขา สุขุมสุส สามัคคี)
- 8.2 การช่วยตนเอง (อตุตทา ทิ อตุตโน นาโต)
- 8.3 การสหกรณ์ ฯลฯ

เชิงอรรถ

1. สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานพุทธเจดีย์* (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายเจียม ชัยเกียรติ ; พระนคร : หจก.พับลิเคชั่นเซนเตอร์, 2515), หน้า 68-69.
2. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 24-26 และ 80-132.
3. ดู *ย่อแนวสอนวิชาจริยธรรมในโรงเรียนนายร้อยทหารบก* (ในหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นายนิติ นิยมวานิช ; พระนคร : ประจักษ์การพิมพ์, 2516) หน้า 181-253.
4. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 204-207.
5. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *หลักราชการ* (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2507), หน้า 11-13.
6. พระยาสุนทรพิพิธ, *หลักราชการ* (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2506).
7. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 29-31.
8. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *นวโกวาท* (พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2503)
9. *ย่อแนวสอนวิชาจริยธรรมในโรงเรียนนายร้อยทหารบก* อ้างแล้ว, หน้า 220-222.
10. *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 222-225.
11. บรรพต วีระสัย, “ความคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา”, ใน *สุขุม นวลสกุล ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง* (คณะรัฐศาสตร์, มร. 2516), หน้า 115-116.
12. *ลักษณะปกครองคณะสงฆ์*

การสหกรณ์

1. การสหกรณ์

1.1 ความหมาย

สหกรณ์นั้นคือความร่วมมือกัน ความร่วมมือกันนี้เป็นไปได้ทั้งในสังขาร และกิจการ และแบ่งออกเป็นทำร่วมกันโดยสภาวะกับโดยหน้าที่ เพื่อสำเร็จกิจอันประกอบร่วมกัน ตลอดกิจอันแยกออกเป็นต่างหน้าที่ แต่จำต้องสัมพันธ์กันโดยเหตุผล เช่นส่วนแห่งอวัยวะทั้งหลายอันคุมกันเข้าเป็นสรีระ ต่างมีหน้าที่เป็นแผนก ช่วยกันบำรุงสรีระให้เป็นไป ยังพริก-พร้อมทำหน้าที่ร่วมกันเพียงใด ความผาสุกแห่งสรีระย่อมมีเพียงนั้น ถ้าส่วนต่าง ๆ ทำหน้าที่บกพร่องไม่สม่ำเสมอ ส่วนอื่นก็พลอยไม่สะดวกด้วย มากน้อยตามส่วนอันเสียไป ถ้าเป็นส่วนสำคัญเพียงอันเดียวก็อาจทำให้ส่วนอื่น ๆ ติดขัดไปตามกัน สรีระนั้นก็ผาสุก กล่าวคือมีโรคเกิดขึ้นตตรอนถอนกำลัง ถึงเป็นอันตรายได้ ดังนั้น ส่วนทั้งหลายแห่งสรีระย่อมต้องการสหกรณ์แห่งกันและกันโดยธรรมชาติซึ่งจะช่วยให้ร่างกายมีความสุข ผลนี้ย่อมถือได้ว่าเป็นลาภอันสำคัญ ดังพุทธภาษิตว่า “อโรคยา ปรมา ลาภา บรรดาลาภทั้งหลายมีความหาโรครมิได้เป็นอย่างดี”

เมื่อสังขารคือสรีระเกิดแต่การร่วมกันของส่วนต่าง ๆ และต้องการสหกรณ์ของส่วนต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ปัจจัยเครื่องอาศัยแห่งสังขารคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยาเป็นปัจจัยเครื่องบำบัดโรค ก็ต้องอาศัยสหกรณ์ของผู้ประกอบ และสหกรณ์แห่งวัตถุนั้น ๆ จึงเกิดขอให้สำเร็จกิจตามประสงค์

เมื่อกล่าวเฉพาะบุคคล คนหนึ่ง ๆ หรือพวกหนึ่ง ๆ ที่รวมกันเข้าเป็นหมู่เป็นคณะ ตลอดถึงเป็นสัญชาติ ย่อมต้องอาศัยสหกรณ์แห่งกันและกัน ดุจส่วนแห่งอวัยวะทั้งหลายในสกุลก็ดี ในคณะก็ดี การปันงานกันทำก็ดี เป็นกิจจำต้องปรารภนาในเบื้องต้น สหกรณ์เป็นกรณียะจำต้องการในลำดับการสองอย่างนั้นเป็นไปกลมเกลียวกันแล้ว ย่อมยังสกุลยังคณะให้ตั้งมั่น ให้เจริญรุ่งเรืองดุจสหกรณ์แห่งส่วนอวัยวะทั้งหลายยังสรีระให้เป็นอยู่โดยผาสุก ฉะนั้น

1.2 คำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับสหกรณ์

ก. ในฝ่ายคฤหัสถ์

เรื่องสหกรณ์นั้น พระพุทธองค์ทรงสอนมานานกว่า 2,000 ปีแล้วดังปรากฏอยู่ในพระสูตรชื่อ ภูมทันตสูตร ศิลขันธ์วรรค ทีฆนิกาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องที่พระบรมศาสดา

ทรงหวังจะแสดงการบำรุงสหกรณ์อันเป็นรัฐประศาสนโยบายในครั้งนั้น * โดยตรัสเทศนาไว้ มีใจความว่า “พระเจ้ามหาวชิตราช ทรงดำเนินพระราโชบาย เพื่อระงับการเบียดเบียน กันและกันอันเป็นเสี้ยนหนามแห่งแผ่นดินกล่าวคือ เป็นอุปสรรคแห่งสหกรณ์ชนจำพวกใด ขวนขวายในการทำนาและเลี้ยงโค พระราชทานพันธุ์ข้าวปลูกแก่ชนจำพวกนั้นชนจำพวกใด ขวนขวายในการค้าพระราชทานต้นทุนแก่ชนจำพวกนั้นเป็นการเพิ่มกำลัง ชนจำพวกใดทำ ราชการ พระราชทานเบี้ยเลี้ยงเบี้ยหวัดแก่ชนจำพวกนั้น ชนเหล่านั้นต่างขวนขวายในการ งานของตน ๆ ย่อมไม่ประทุษร้ายกัน ท้องพระคลังก็เพิ่มพูนด้วยพระราชทรัพย์ที่เป็นราชผลิ พระราชอาณาเขตเกษมสุขสวัสดิ สิ้นเสี้ยนหนาม หากความเบียดเบียนมิได้ประทุษร้าย ปร ต่างชั้นบานด้วยความวางใจ ยังบุตรให้พื่อนอยู่ตอก อยู่ราวกับมีประตูเรือนไม่ต้องลงลิ้มสลัก,

จะเห็นได้ว่า บุคคลหรือคณะผู้นับเนื่องในสหกรณ์ ถ้าปลื้กตนเสียไม่ทำงานปรักปรำม กับเขา ย่อมเป็นเช่นส่วนอวัยวะแห่งสรีระอันหยุดไม่ทำหน้าที่หรือทำบกพร่องจัดว่าเป็น โรคเกิดขึ้นในสหกรณ์นั้นเช่นเดียวกับโรคเกิดขึ้นในสรีระ ย่อมทอนกำลังหรือนำไปถึงความ พิณาศย

ข. ในฝ่ายคัทธิธรรม

ในฝ่ายคัทธิธรรมนั้น สหกรณ์เป็นกิจอันจำต้องปรารภณาเช่นเดียวกันฯ การประพฤติ สุจริต หากไม่ครบไตรทวาร ย่อมไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะถึงหากกายจะพยายามฝึก ทำสุจริต แต่วาจายังไม่สนิท และใจยังมุ่งเพื่อทุจริตอยู่การทำก็ย่อมจะไม่เป็นสุจริตเรียบร้อย ตลอดไป ต้องพร้อมทั้งไตรทวารจึงจะสำเร็จประโยชน์ด้วยดี

ในเรื่องเกี่ยวกับการประพฤติกรรม แม้ผู้ประพฤติธรรมก็จำต้องปรารภณาสหกรณ์ แห่งผู้อื่นด้วย ไม่อย่างนั้นก็ยากที่จะทำได้ตลอด ยิ่งหรือหย่อนไปไม่สมกัน ความเป็นอัน หนึ่งอันเดียวกันจักไม่มี เพราะอย่างนี้ พระบรมศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทตามสมควร แก่เหตุ เพื่อเป็นบรรทัดฐานแห่งความประพฤติของภิกษุทั้งหลายด้วยทรงมุ่งหมายจะให้ตั้ง อยู่ในศีลสามัญญตา ความสม่ำเสมอโดยศีล จึงมีชื่อเรียกสิกขาบทว่า สามัญญ สามัญญ โดยอรรถว่าเป็นเครื่องอาศัยเป็นอยู่ร่วมกัน ภิกษุผู้ประพฤติสมควรแก่สิกขาบทนั้น เรียกว่า สิกขาสาชีวะสมาบันโน ผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาเป็นสาชีพ กล่าวคือเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสหกรณ์ ผู้หนึ่ง หนึ่ง การที่พระบรมศาสดากับพระสาวกร่วมฉันทะช่วยกันประกาศพระศาสนา นำมมหาชนออกเสียงจากอธรรมให้ตั้งอยู่ในธรรมเป็นอันบำบัดเสียซึ่งวิบัตินำเข้าไปสู่สวัสดิ จาริกไปถึงไหนยังประโยชน์ให้เกิดไปถึงนั้นจึงมีคำสรรเสริญเรียกพระบรมศาสดาว่า พระ-

ธรรมราชา พระเจ้าแห่งธรรม เรียกพระสารีบุตรว่าพระธรรมเสนาบดี จอมทัพฝ่ายธรรม เรียกพระสงฆ์ว่าธรรมเสนากองทัพฝ่ายธรรม พระศาสดาและพระสาวกอาศัยสหกรณ์ ความทำร่วมกัน ช่วยกันประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้นได้เพื่อประโยชน์สุขแก่โลกด้วยประการฉะนี้

1.3 การปรับมาใช้ในรัฐบาล

ในประเทศไทยของเรามีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของชาติ ในการบริหารราชการแผ่นดิน พระมหากษัตริย์ทรงตั้งนายกรัฐมนตรีด้วยพระราชวิจารณ์ญาณ ทรงมอบให้จัดตั้งคณะรัฐบาลก็ด้วยทรงตระหนักในพระทัยว่า จักสามารถคุมสหกรณ์แห่งคณะรัฐบาลให้เป็นไปสม่าเสมอ นำประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองโดยสวัสดิ์ มีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม และพระราชกฤษฎีกาจัดระเบียบราชการในกรมกระทรวงนั้น ๆ ก็เพื่อบำรุงสหกรณ์แห่งราชการให้ดำเนินไปโดยสะดวกและที่ได้จัดตั้งกระทรวงวัฒนธรรมและกระทรวงสหกรณ์ (ปัจจุบันกระทรวงวัฒนธรรมเป็นกองหนึ่งในกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ และกรมสหกรณ์เป็นกรม ๆ หนึ่ง ต่อมาอยู่ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) ก็เพื่อแนะนำสั่งสอนประชากรราษฎรให้มั่นคงในศีลธรรมอันดีงามให้รู้จักประโยชน์สหกรณ์ และช่วยเป็นกำลังอุปถัมภ์ให้สหกรณ์นั้นเป็นไปสะดวก เพื่ออำนวยประโยชน์ให้ประชากรราษฎรมีทรัพย์สินสมบัติเป็นหลักฐานเกื้อกูลกันและกันนี้เป็นสหกรณ์ภายในฯ การที่ทรงรักษาความปรองดองมีพระราชไมตรีกับต่างประเทศก็เพื่อประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย นับว่าเป็นสหกรณ์ในระหว่างประเทศฯ อนึ่ง การที่รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เข้าเป็นสมาชิกแห่งองค์การสหประชาชาติ และได้ปฏิบัติไปโดยสมควรแก่กรณีก็เป็นประสาสนวิธีที่นับเนื่องในสหกรณ์ด้วยมุ่งหมายผลคือสันติ อันเป็นประโยชน์ใหญ่ที่สหประชาชาติมีความมุ่งหมายร่วมกันเหล่านี้เป็นสหกรณ์ภายนอก

สหกรณ์ทั้งภายในภายนอกภายในที่รัฐบาลแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพยายามอยู่ด้วยวิริยะอุตสาหะอันยิ่งใหญ่ จักสำเร็จเป็นมหาผลกำลังยังพระราชอาณาจักรให้มั่นคงตั้งอยู่มั่นคงโดยเกษมสวัสดิ์

1.4 ผลของสหกรณ์

ผลของสหกรณ์คือสันติ (ความสงบ) ซึ่งเป็นคุณสมบัติอันพึงปรารถนาทั้งทางคติโลกและคติธรรมฯ

ในทางคติโลก การปกครองตั้งแต่ของชนชั้นผู้เป็นหัวหน้า แห่งสกุลแห่งคณะตลอดถึง แห่งราชอาณาจักร ย่อมมีความมุ่งหมายสันติเป็นข้อใหญ่ คนในสกุลเกิดทะเลาะวิวาทกัน คนในคณะเบียดเบียนทำร้ายกัน ต่างอยู่ไม่เป็นสุข หัวหน้าของสกุลของคณะต้องคิดป้องกัน การทะเลาะวิวาทและการเบียดเบียนกันมิให้เกิดขึ้น ระวังเหตุเช่นนั้นอันเกิดขึ้นแล้วมุ่งรักษา ความอยู่สงบเป็นนิยัย หากสกุลหรือคณะเป็นอริกันกับสกุลหรือคณะอื่น เป็นต้นว่าที่อยู่ติดกัน หรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน แต่ไม่ปรองดองกัน ผลอันไม่พึงปรารถนาก็จะมีมา หัวหน้า ทุกฝ่ายจำต้องมีวิสาสะกัน มีความอ่อนผันด้วยไมตรีจิต ต่างฝ่ายจึงจักอยู่เป็นสุขๆ ราชอาณาจักรก็เช่นกัน มีใจผู้ร้ายชุกชุม ประชากรราษฎรย่อมอยู่ด้วยความหวาดเสียววางใจ ในชีวิตร่างกายและทรัพย์สินลงมิได้ถน เพราะฉะนั้น ท่านผู้ปกครองอาณาจักรจึงตั้งกฎหมาย ไว้เพื่อลงโทษผู้ทำผิดและระงับวิวาทเรื่องทรัพย์ กับรักษาลิทธิ และอิสรภาพของประชาชน ตั้งศาลไว้เพื่อพิจารณาอรรถคดีจัดอารักขาเพื่อป้องกันภัยอันตรายจากโจรผู้ร้ายและจัดการ อย่างอื่นอีก ก็เพื่อรักษาความสงบภายใน จัดกองทัพสะสมศาสตราวุธยุทธภัณฑ์ เสบียง พาหนะและอื่น ๆ กิติ การผูกไมตรีสัญญาติดต่อกับต่างอาณาจักรหรือเข้าร่วมกำลังเป็น สัมพันธมิตรกิติ ก็เพื่อรักษาความสงบทางภายนอก สันติเป็นผลที่มุ่งหมายแห่งรัฐบาล สาส์นสำเร็จด้วยกำลังทรัพย์อันจะพึงนับมิได้ ทั้งด้วยสติปัญญาวิริยะอุตสาหกรรมการสามารถ และสหกรณ์อันเป็นกิจที่พึงจะทำก่อนอย่างอื่นทั้งนั้น

ในทางคตินิยม

ในทางคตินิยม สันติเป็นต้นเค้าแห่งพระพุทธศาสนา อันผู้ปฏิบัติพระพุทธศาสนานั้น จะประกอบกิจกิติ จะประพฤติกิริยากิติ จะกล่าววาจากิติ จะดำริกิติ อย่างใดอย่างหนึ่ง พึงมุ่งความสงบเป็นที่ตั้งฯ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงบัญญัติสิกขาบทก็เพื่อระงับอาสวโทษ อันเกิดขึ้นแล้ว และเพื่อระงับอาสวโทษอันจะพึงเกิดขึ้นอีก โดยใจความก็คือเพื่อรักษา ความสงบ ดังปรากฏในท่ายพระปาติโมกข์อันสงฆ์สวดทุกกึ่งเดือนว่า “ตตฺถ สพุเพหฺเว สคฺคฺเคหิ สมฺโมทฺมานเหหิ อวิวทฺมานเหหิ ลิกฺขิตฺตพฺพํ” แปลว่า “อันภิกษุทั้งหลายทั้งมวลพึง เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ชอบกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาในสัตถุพจน์อันเป็นหลักสูตรนั้น” ดังนี้

ในฝ่ายคฤหัสถ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลมีองค์ 5 คือ เว้นจากการผลาญชีวิต เว้นจากการทำโจรกรรม เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการกล่าวเท็จ เว้นจากดื่มน้ำ เมาก็เพื่อความอยู่สงบแห่งมหาชน การบำเพ็ญจิตตสิกขา คือศึกษาทางจิต ได้แก่เจริญ ภาวนาก็เพื่อรักษาความสงบแห่งจิตมิให้คิดฟุ้งซ่าน / การบำเพ็ญปัญญาสิกขา คือศึกษา ทางจิต ได้แก่เจริญภาวนาก็เพื่อรักษาความสงบแห่งจิตมิให้คิดฟุ้งซ่าน การบำเพ็ญปัญญา-

สิกขา คือศึกษาทางปัญญาได้แก่ เจริญวิปัสสนา ก็เพื่อกำจัดอาสวกิเลสอันเป็นข้าศึกแห่ง ความสงบจิต ความสงบเป็นผลที่มุ่งหมายตั้งแต่ภายนอกตลอดถึงภายใน ปฏิบัติได้อย่างนั้น จึงได้ชื่อว่า อุปสนฺโต ผู้สงบระงับฯ

สันติย่อมเป็นมูลแห่งสุขอันไม่เจือด้วยอามิส เรียกนิรามิสสุขเป็นสุขอย่างสุขุม เป็น สุขอันแท้จริง มีพระพุทธภาษิตว่า “นตฺถิ สฺนฺติปรํ สุขํ สุขยํกว่าความสงบไม่มี”

ความสุขเพราะได้ลาภยศสรรเสริญ เป็นสุขของอามิสเรียกสามิสสุข เป็นสุขเจือด้วย ทุกข์ เป็นผลอันจะพึงมีมาด้วยกัน บัณฑิตไม่พิจารณาเห็นว่าเป็นสุขอันแท้จริงเหมือนสุขเกิด แต่ความสงบ “นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา ทานํผู้รู้ทั้งหลายย่อมกล่าวพระนิพพานว่า เป็นยอดแห่งความสงบ” คำสอนอันเว้นสันติเสียแล้วจึงเป็นศาสนาธรรมมิได้เลยในทางคติ ธรรมสันติย่อมเป็นคุณสมบัติอย่างยิ่ง ไม่มีอย่างอื่นจะพึงเปรียบปานด้วยประการฉะนี้

สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี

1. ความนำ

ความสามัคคี เป็นเรื่องที่ชาวไทยอบรมสั่งสอนลูกหลานมาช้านานไม่ว่าจะเป็นการ อยู่ร่วมกันในหมู่คณะเล็กหรือไม่ การที่หมู่คณะและสังคมจะคงอยู่และมีความเจริญก้าวหน้า ก็อาศัยหลักความสามัคคีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวอย่างสำคัญ ความสามัคคีนี้มีสอนไว้ตามธรรม ในพุทธศาสนา นับเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปกครอง และความคงอยู่ของชุมชน เป็นอย่างยิ่ง

2. ความหมาย

ความสามัคคีคือความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เราอาจแยกความสามัคคี ออกได้ 2 อย่างคือ กายสามัคคี และจิตสามัคคี⁽³⁾ คือความพร้อมเพรียงกลมเกลียวกัน ทางกายและใจสามัคคีนี้เป็นหลักธรรมสำคัญ ซึ่งถือกันว่าเป็นวิธีการปกครองอย่างหนึ่ง คุณของความสามัคคีก็เป็นกำลังสำคัญอันนำมาซึ่งความมั่นคงและความสำเร็จ ประเทศ น้อย ๆ จะตั้งอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยความสามัคคี ตัวอย่างดังแคว้นวัชชีเป็นประเทศน้อย ตั้งอยู่ ติดกับแคว้นมคธอันเป็นประเทศใหญ่พวกเจ้าลิจฉวีปกครองโดยคณะประศาสน์คือ ปกครอง เป็นหมู่ เลือกผู้เป็นประธานผลัดกันเฉพาะในวงศ์เดียว เมื่อมีกิจการพระนครก็ประชุมปรึกษาหารือกัน คือ เอาความตกลงแล้วช่วยกันอำนวยความสะดวกครั้งนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูผู้ผ่านสมบัติ ในมคธรัฐ มีพระราชประสงค์จะใคร่ได้แคว้นวัชชีมาไว้ในพระราชอาณาเขต แต่งทัพ ไปตีพวกเจ้าลิจฉวีพรักพร้อมกันด้านทางไว้ หักเอามีได้ เป็นดังนี้มาหลายหน ภายหลังคิด

กลอุบายยูให้แตกสามัคคีจึงตีได้โดยสะดวก คติเรื่องนี้ชี้ให้เห็นคุณแห่งสามัคคีและโทษแห่งความแตกกันทั้งสองสถาน โบราณบัณฑิตแม้จะประกอบกิจใด ๆ ก็หวังความสามัคคีเป็นที่ตั้ง

สามัคคีธรรมนี้เป็นธรรมส่วนที่ชอบ หากบุคคลจะนำไปประกอบในทางผิดเช่นรวมกันประกอบทุจริตคิดประทุษผู้อื่น ก็ย่อมไม่สามารถให้ผลตลอดไปด้วยดีเพราะต่างก็มุ่งประโยชน์ส่วนตนเป็นประมาณ ก็จะต้องวิวาทเพราะแก่งแย่งผลประโยชน์แห่งกันและกัน ในที่สุดก็จะถึงอนัตถพิณาศ เหตุนี้บุคคลผู้ฉลาดจึงมิได้ร่วมใจกันในทางที่ผิด สามัคคียอมให้สำเร็จกิจแต่ในทางเจริญ ตรงตามสุภาสิตว่า “สพเพสฺส สงฆภูตานา วุฑฺฒิสาธิกา ความพร้อมเพรียงของมวลชนที่เป็นหมวดหมู่กัน ยังความเจริญให้สำเร็จ” ดังนี้

การปรับใช้ในการปกครอง ตัวอย่างเช่น พระมหากษัตริย์ทรงดำเนินในพระราชปฏิบัติพหุอันจะชักจูงพระราชวงศานุวงศ์และข้าราชการ ตลอดถึงประชาชนในสามัคคีโดยอเนกนัย ซึ่งเป็นเหตุให้ประชุมชนนั้น ๆ คือเป็นคติ อนุวัตตาม อันให้เกิดผลดีงามแก่รัฐประเทศ เป็นที่พึงปรารถนามีข้ออุปมาอุปไมยแสดงไว้ในพระบาลี จตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย ความว่า เมื่อโคทั้งหลายข้ามปากอยู่ ถ้าโคผู้นำฝูงไปคด โคทั้งปวงนั้นก็ไปคดตามกัน ถ้าโคผู้นำฝูงไปตรง โคทั้งปวงนั้นก็ไปตรงตามกัน ข้อนี้ฉันใด “ในหมู่มนุษย์ก็อย่างเดียวกันถ้าท่านผู้ได้รับสมบัติให้เป็นใหญ่ประพฤติไม่เป็นธรรม นำที่ประชาชนนี้จะประพฤติไม่เป็นธรรมบ้าง ถ้าท่านประพฤติเป็นธรรม นำที่ประพฤติเป็นธรรมบ้าง ถ้าพระราชไม่ตั้งอยู่ในธรรม ประชากรราษฎรก็อยู่ไม่เป็นสุข ถ้าอยู่ในธรรมจึงจะอยู่เป็นสุข” ดังนี้

คณะรัฐบาลผู้บริหารประเทศ อนุวัตตามพระราชจรรยา มั่นอยู่ในสามัคคีธรรม เป็นเบื้องหน้า ตลอดถึงประชากรราษฎรมีความสามัคคี พร้อมเพรียงกันในทางที่ชอบ ย่อมจะประกอบคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างไพศาล⁴

3. ปัจจัยก่อให้เกิดความสามัคคี

ธรรมดาชุมชนที่จะเกิดมีความสามัคคี และคงอยู่ได้นั้น ย่อมมีธรรมะอันเป็นปัจจัยสร้างสามัคคีของชุมชนเสียก่อนธรรมอันทำให้เกิดความสามัคคีคือให้ร่วมใจกัน และร่วมแรงร่วมทรัพย์ร่วมปัญญาความคิดเข้าเป็นกลุ่มก้อน เพื่อช่วยกันให้สำเร็จกิจที่จะนำความสุขความเจริญมาให้ คือคุณธรรม 6 ประการได้แก่ เมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตา-มโนกรรม ความเผื่อแผ่ให้ปันไม่หวงแหนสิ่งที่ไม่ควรหวง ความเป็นผู้มีศีลเสมอกันและประการสุดท้ายคือความเห็นชอบตามคลองธรรมเสมอกันทั้ง 6 ประการนี้แต่ละประการเป็นธรรมทำให้เกิดความสามัคคีแก่หมู่ชน⁵

คุณธรรมทั้ง 6 ประการนี้มีในหมู่ใดหมู่นั้นย่อมรักกันนับถือกัน ย่อมสละเพื่อความ สุข แก่กันและกัน และช่วยหมู่ให้พ้นทุกข์พ้นเสื่อม สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่าธรรมทั้ง 6 ประการนี้ชวนให้ระลึกถึงความดีของกันและกัน ทำให้รักกัน ทำให้เคารพนับถือกันเป็น เครื่องยึดเหนี่ยวนำใจกันและกันไว้ เป็นไปเพื่อไม่วิวาทบาดหมางแตกสามัคคีกัน เป็นไป เพื่อสามัคคีพร้อมเพรียงเป็นหน้าหนึ่งใจเดียวกัน สามัคคีดังกล่าวแล้วคือความปรองดองแห่ง จิตใจ และความร่วมแรงร่วมทรัพย์ร่วมปัญญาความคิดกัน เพื่อทำความเจริญแก่ตนแก่ หมู่คณะด้วยกัน เป็นสามัคคีที่มีความหวังดีต่อกัน มีความยอมสละ มีความประพฤติดีมี ความเห็นชอบตามคลองธรรม เป็นหลักประกันและเป็นเครื่องส่งเสริม เพราะฉะนั้นเมื่อเรา จะศึกษาให้รู้ว่า สามัคคีที่มีอยู่ในหมู่นั้นนั้น ๆ เป็นสามัคคีที่มีธรรมเป็นหลักหรือไม่ ก็ต้อง ตรวจตราความประพฤติและการกระทำของหมู่นั้นนั้น ๆ ถ้าเห็นว่ากลุ่มกันเข้าได้ด้วยธรรม คือเมตตา เป็นต้นแล้ว เราก็เชื่อถือว่าวางใจได้ว่าหมู่นั้นนั้นจะมีความเจริญ และจะ บริหารงานของตนมิให้เป็นไปเพื่อความเดือดร้อนเสียหายแก่กลุ่มชนเหล่านั้น ถ้าเห็นว่าหมู่นั้น ใดมีจิตใจเคียดแค้น อาฆาต พยาบาท คัดจ้องล้างจ้องผลาญผู้อื่น เมื่อรวมกลุ่มกันเข้าแล้ว ทำการกดขี่ข่มเหงคนอื่น หมู่อื่น ให้เขาต้องยอมจำนน ยอมกลัว ต้องประพฤติตามความ เห็นของตนแม้ไม่ชอบธรรม ความรวมกลุ่มกันของชนหมู่นั้นไม่จัดเป็นสามัคคี แต่เป็นการ ช้องสมุกันเข้าก่อการร้ายกดขี่ข่มเหงคนอื่น เพราะการช้องสมุของชนหมู่นั้นไม่เป็นไปเพื่อ ความสุขความเจริญแก่ใคร ๆ ทั้งนั้น แม้แต่ตัวเขาเอง สามัคคีที่เป็นไปถูกต้องตามคลองธรรม ย่อมนำความสุข ความเจริญ ความสำเร็จแห่งกิจการมาให้ เพราะฉะนั้นสมเด็จพระบรม ศาสดาจึงทรงแสดงอานิสงส์ของสามัคคีไว้ว่า “สุขา สงฆสฺส สามคฺคี สามัคคีความพร้อม- เพรียงของชนทั้งหมู่นำความสุขมาให้” “สมคฺคานํ ตโป สุขํ ความพากเพียรของชน ทั้งหลายผู้พร้อมเพรียงกัน เป็นกำลังยังความสุขให้เกิดขึ้น” สมคฺคร โตรมมฏฺฐุ โยคกฺขมา น ฐฺสตี บุคคลผู้ยินดีในหมู่ผู้พร้อมเพรียงสามัคคีกัน ตั้งอยู่ในธรรมอันเป็นเหตุให้สามัคคี กันมีเมตตาเป็นต้น ย่อมไม่แคล้วคลาดจากความเกษมจากโยคะ” ดังนี้⁶

สำหรับคำว่า สมคฺครโต นั้นแยกศัพท์ได้ 2 คำคือ สมคฺค แปลว่า ผู้พร้อม เพรียง รโต แปลว่าผู้ยินดี คำว่าพร้อมเพรียง หมายความว่าคนที่พร้อมเพรียงกันเป็นกลุ่มเป็น ก้อนแล้ว ผู้ใดเห็นเขาพร้อมเพรียงกัน ด้วยอาศัยธรรมะมีเมตตาเป็นหลักก็ยินดีในความพร้อม เพรียงนั้น ส่งเสริมสนับสนุนสามัคคีแห่งชนกลุ่มนั้น ไม่เข้าไปทำลายเสีย ถ้ามีใจริษยาเขากลับ เขาจะเจริญกว่า ด้วยเห็นเขาพร้อมเพรียงกันแล้วจะเจริญข้ามหน้าตนไป แล้วหาอุบายยุแหย่ส่อ- เสียดให้แตกสามัคคีกันเสีย อย่างนี้ไม่ชื่อว่ายินดีในหมู่ชนที่สามัคคี ที่ว่ายินดีในหมู่ชนที่สามัคคีก็

คือถ้าเขาไม่สามัคคีกัน พยายามชักจูงให้สามัคคีกันขึ้น และถ้าเขาหมองใจจะแตกสามัคคีขึ้น ก็พยายามทำความเข้าใจ สมานสามัคคีให้สนิทสนม ที่สามัคคีกันอยู่แล้วก็พยายามส่งเสริมให้ เขาสนิทสนมแน่นแฟ้นเพื่อเป็นกำลังใหญ่ที่จะทำความเจริญแก่หมู่ อย่างนี้ชื่อว่ายินดีในหมู่นั่นที่ สามัคคีกัน ผู้ที่ยินดีในหมู่นั่นที่สามัคคีกันนั้นต้องตั้งอยู่ในคุณธรรมคือเมตตา ความหวังดีต่อกัน ความโอบอ้อมเผื่อแผ่ตั้งมั่นอยู่ในศีล และมีความเห็นชอบตามคลองธรรมเสมอเขาทั้งหลาย เมื่อตั้งอยู่ในคุณธรรมทั้ง 6 ประการนี้แล้ว ก็ย่อมสามารถสร้างสามัคคี รักษาสามัคคี และส่งเสริมสามัคคีให้เจริญได้ หากหมู่ที่มีกิจการเหลือปากว่าแรงเกิดขึ้น ยากที่บุคคลผู้เดียวจะทำ ได้ ก็ระดมกำลังทุก ๆ ส่วนของบรรดาผู้ที่อยู่ร่วมหมู่กันขึ้น ช่วยกันออกแรงออกกำลัง ทรัพย์ และกำลังปัญญาช่วยกันคิดอ่าน แก้ไขกิจการของหมู่ก็จะพ้นความขัดข้องที่เรียกว่า โยคะ บรรลุความเกษมคือสิ้นทุกข์ สิ้นภัย คำว่า โยคะ แปลว่าอุปสรรคที่เป็นเหตุให้ติดขัด เขมมะ แปลว่าเกษม ออกจากช้ำธาตุที่แปลว่าสิ้น คือสิ้นภัยอันตรายหรือปลอดภัยอุปสรรค⁷ ท่านจึงรวมกันว่า โยคกเขม เกษมจากโยคะหมายความว่าสิ้นอุปสรรคภัยอันตราย คำว่า โยคกเขม นี้ใช้ได้ในการอันเป็นทางเจริญ ตั้งแต่ขั้นต่ำที่สุดคือโลกียวิสัย จนถึงสูงสุดคือพระนิพพานผู้ที่บรรลุพระนิพพานท่านว่าบรรลุความเกษมจากโยคะ โยคะคือกามความใคร่ใน กามารมณ์ ภพคือความเป็นนั้นเป็นนี้ ทิฏฐิคือความเห็นผิดอันเป็นเหตุให้ติดอยู่ในทุกข์ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย อวิชชาได้แก่ ความไม่รู้จากทุกข์ไม่รู้สมุทัย เหตุแห่งทุกข์ไม่รู้โรชความดับทุกข์ ไม่รู้มรรคข้อปฏิบัติอันให้ถึงความดับทุกข์ เมื่อมีโยคะเหล่านี้แล้วก็ไม่สามารถจะพ้นจาก ทุกข์ในสังสารวัฏไปได้ ผู้ที่จะพ้นไปได้ต้องอาศัยสามัคคีคือสามัคคีแห่งหมู่ผู้ประพฤติธรรมและ สามัคคีแห่งธรรมปฏิบัติ เช่น มีพละ 5 บริบูรณ์ในตน ไม่บกพร่อง เป็นสามัคคีแห่งธรรม หรือสามัคคีแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ประการบริบูรณ์ ก็เป็นเหตุจำกัดโยคะให้หลุดพ้นไป บรรลุความเกษมจากโยคะคือพระนิพพานได้

สรุป

สามัคคีแห่งจิตใจ แห่งเรี่ยวแรง และแห่งคุณธรรม ย่อมนำความสุขความเจริญ มาให้ สามัคคีเกิดเองไม่ได้ ต้องมีคุณธรรมเป็นสมุฏฐานที่ตั้ง และความเห็นชอบข้อสุดท้าย แห่งคุณธรรมที่เกิดสามัคคีนั้นที่ใกล้ชัดที่สุดก็คือ เห็นคุณของสามัคคี เห็นโทษของการ แตกสามัคคี และเห็นคุณธรรมอันเป็นเหตุให้เกิดสามัคคีนั้นด้วย

สัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบที่รับรองคุณธรรมข้างต้น ทั้งหมดว่าเป็นคุณธรรมที่จะ นำไปสู่วิบูลผลที่ตนมุ่งหมายในทางที่ชอบ ผู้ที่ยินดีในหมู่ที่สามัคคี หรือในธรรมสามัคคีตั้งอยู่

ในคุณธรรมอันเป็นเหตุให้สามัคคี ย่อมพันทุกข์พันเสื่อม และละสันติและความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้นบัณฑิตในพุทธศาสนาจึงแสดงว่าสามัคคีเป็นทางแห่งความเจริญ สามัคคีต้องตั้งอยู่ในคน ความเราสามัคคีกันเองได้ด้วย และจัดทำสิ่งต่าง ๆ ที่แยกย้ายกันอยู่ให้เข้ามารวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนให้เกิดสามัคคีกันได้ด้วย บางสิ่งน้อยคนทำไม่สำเร็จสามัคคีกันมากคนเข้าก็ทำสำเร็จ สามัคคีจึงเป็นหลักสำคัญที่โลกตั้งอยู่ด้วยสันติสุขและคนทุก ๆ คนที่มีสันติสุขก็เพราะธาตุในตัวเองสามัคคีกัน เมื่อเห็นคุณานิสงส์แห่งสามัคคีดังนี้แล้ว ทุกคนจึงควรศึกษาให้รู้จักสามัคคี มูลเหตุให้เกิดสามัคคี และอานิสงส์ของสามัคคีให้แจ่มชัด เพื่อระมัดระวังตน ไม่เป็นผู้ทำลายสามัคคี แต่เป็นผู้สร้างสามัคคีและประพฤตินั้นแต่ในทางที่จะให้หมู่มนุษย์สามัคคีกัน ผู้ใดเป็นผู้สร้างสามัคคี ผู้นั้นย่อมเป็นมนุษย์ที่มีคุณประโยชน์แก่โลก ผู้ใดทำลายสามัคคี ผู้นั้นทำลายสันติสุขของโลก ผู้สร้างย่อมได้รับความยกย่องนิยมนับถือของโลก ฝ่ายผู้ทำลายย่อมเป็นที่รังเกียจดูหมิ่นตีเตี๋ยนและเป็นศัตรูแห่งความสุขของโลก ตามหลักในพุทธศาสนาพระบรมศาสดาทรงสอนว่าเราทุกคนเป็นผู้สร้างคือ เป็นผู้กระทำความดีเพื่อความเจริญแก่ตัวแก่หมู่คณะ ไม่ใช่ผู้อื่นสร้างเรา เพราะฉะนั้นถ้าทุกคนเป็นผู้สร้างแล้ว ต้องขอร้องให้ช่วยกันสร้างสามัคคี ในหมู่คณะของตน อย่าทำลายสามัคคีผู้ใดเป็นผู้สร้างสามัคคี คนนั้นก็ควรแก่ความเคารพนับถือ ควรยกย่องให้เป็นผู้ใหญ่ การที่จะรู้ว่าตนเป็นผู้สร้างหรือผู้ทำลายนั้น ก็ให้พิจารณาการทำ การพูดการคิดของตน ถ้าทำพูดคิดด้วยเมตตากรุณาในเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายแล้ว การทำ การพูด การคิดนั้น เป็นการสร้าง ถ้าทำ พูด คิด ด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยา ความเห็นแก่ตัวไม่ทำด้วยเมตตากรุณาแล้วก็เป็นผู้ทำลายทั้งนั้น ถ้าทุกคนได้ตรวจตราพิจารณาตนเองทั่วถึงกันแล้ว ก็ารู้สึกตัวและแก้ไขตัวเอง ถ้าในโลกนี้มีผู้สร้างตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากันทั่วถึงแล้ว ก็ยืนยันรับรองได้ว่าโลกนี้จะมีแต่สันติสุขไม่มีลัทธิมาก ๆ ให้เกิดแก่งแย่งกัน จะมีสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบตามคลองธรรมเสมอกัน ทำให้ประพฤติก่ออกไม่เบียดเบียนกดขี่ข่มเหงกัน โลกจึงจะมีสันติสุขดังกล่าว ดังนั้นผู้ปรารถนาให้ตนและหมู่คณะ ประเทศชาติของตนมีสันติสุขและเจริญรุ่งเรืองสถาพร จึงควรตั้งใจปฏิบัติตามธรรมอันเป็นเหตุแห่งสามัคคี 6 ประการตามคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังกล่าวข้างต้น

การสหกรณ์ในประเทศไทย

ปัจจุบันประเทศไทยพยายามหาแบบงานสหกรณ์มาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจของประเทศตน เช่นสหกรณ์เกี่ยวกับการผลิต สินเชื่อเกี่ยวกับการขาย ซึ่งเกี่ยวกับการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนของประชาชน

นักสหกรณ์ทั่วโลกพยายามรวบรวมหลักวิชา และประสบการณ์ด้านการดำเนินงาน และวิธีการสหกรณ์ เพื่อเผยแพร่วิธีสหกรณ์นับเป็นวิธีการประกอบเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้อ่อนในฐานะเศรษฐกิจรวมแรงขึ้นโดยอาศัยหลักรวมแรงและประหยัด ช่วยเหลือกัน และกัน เพื่อให้เจริญในทางเศรษฐกิจและมีมาตรฐานการครองชีวิตดีขึ้น

หลักสหกรณ์

การสหกรณ์มีหลักว่า เป็นของประชาชน ทำขึ้นเพื่อประโยชน์ของเขาเหล่านั้นเอง ประเทศที่เจริญ รัฐเพียงออกกฎหมายคุ้มครองแก่กิจการสหกรณ์ และช่วยทางด้านวิชาการ เท่านั้น ส่วนทุนประชาชนเขาหาและร่วมออกกันเอง รัฐไม่ต้องช่วย ยกเว้นกรณีพิเศษ จริง ๆ เช่น เกิดสงครามหรือภาวะอดอยาก เช่น ในอังกฤษ ใช้วิธีปันส่วนอาหาร รัฐบาล ก็ใช้วิธีให้ทุน ให้สหกรณ์จัดการ

สำหรับในประเทศไทย ดินฟ้าอากาศ พื้นที่ ความเป็นอยู่ง่าย ๆ และสภาพชนบทคน อยู่ไม่รวมกันหนาแน่น ปรองดองกัน ทำให้คนของเรามีนิสัยไม่ใคร่กระตือรือร้น หนึ่ง ประชาชนชนบทอ่อนในการศึกษา และการอาชีพไม่อยู่ระดับมาตรฐานที่ดี ฉะนั้นการจัด สหกรณ์ในเมืองไทยจึงไม่เหมือนกับในยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา เพราะรัฐต้องยื่นมือเข้า ช่วยเหลือจัดการและคอยควบคุมดูแลจัดตั้งสหกรณ์ให้ราษฎร

กำเนิดสหกรณ์ในประเทศไทย

คนในชนบทไทย ไม่มีความรู้ในการสหกรณ์ และไม่ค่อยมีทุนในการเกษตรรัฐบาล ไทยได้นำเอาวิธีการสหกรณ์มาช่วย จัดตั้งสหกรณ์การเกษตรขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2459 การตั้งสหกรณ์ในสมัยนั้นอาศัยหลักสหกรณ์ของต่างประเทศ เช่นดูงานสหกรณ์จากอินเดีย และพม่า เพราะในสมัยนั้นอินเดียและพม่ามีการสหกรณ์มาประมาณ 60-70 ปีแล้ว โดย อังกฤษนำเข้ามา จุดมุ่งหมายในการตั้งสหกรณ์ในประเทศไทย แรก ๆ ก็เพื่อสอนให้ชาวนา รู้จักใช้เงินและทุนให้เป็นประโยชน์ที่สุด ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่าย

กำเนิดสหกรณ์ในต่างประเทศ

การสหกรณ์เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอังกฤษประมาณหนึ่งร้อยกว่าปีมาแล้ว เกิดขึ้นเพราะความเดือดร้อนในการดำรงชีพของชาวอังกฤษในขณะนั้น สหกรณ์ประเภทแรกที่เกิดขึ้นในอังกฤษ คือสหกรณ์ผู้บริโภคนเกิดราวปี พ.ศ. 2387 ที่เมืองรอดเดล (Rochdale) โดยมีช่างทอผ้า 28 คน ที่อึดคัดขาดแคลนไม่มีเครื่องอุปโภคพอเพียงตามอัตตภาพ และขาดเงิน พวกนี้รวมทุนกันคนละหนึ่งปอนด์ จัดตั้งเป็นร้านค้าเพื่อขายเครื่องอุปโภคบริโภค โดยซื้อของในราคาขายส่วนมากไว้ในร้าน และขายให้แก่พวกสมาชิกและคนอื่น ๆ โดยสมาชิกมาช่วยกันขาย กิจการเจริญมากขึ้นจนหลักการร้านสหกรณ์เช่นนี้ได้แพร่หลายไปทั่วโลก ปัจจุบันรัฐบาลอังกฤษซื้อกิจการร้านสหกรณ์ที่รอดเดลเป็นพิพิธภัณฑสถาน นอกจากสหกรณ์ผู้บริโภคนแล้วสหกรณ์ประเภทหาทุนเกิดขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกับสหกรณ์ชนิดแรก สหกรณ์หาทุนเกิดเพราะคนหาเงินทุนไม่ได้ กู้ดอกเบี้ยแพงเป็นเหตุให้เกิดหนี้สิน ราวปี พ.ศ. 2392 ชาวเยอรมันชื่อ เฮอแมนน์ ชูลซ์ เดลลิทซ์ (Hermann Schulze Delitzsch) ได้เริ่มจัดตั้งสหกรณ์ช่างฝีมือและพ่อค้าขนาดเล็กขึ้น นอกจากนั้นสหกรณ์ในหมู่กสิกรจัดตั้งขึ้นโดยการริเริ่มของ Frederic William Rifrizen สหกรณ์การเกษตรของไทยเราตั้งตามแบบของนาย Rifrizen สหกรณ์ผู้ผลิต สหกรณ์การขาย ของไทยเราก็เกิดขึ้นเพราะความเดือดร้อนเช่นกันและแพร่หลายในเวลาต่อมา และทั่วโลก การสหกรณ์ในยุโรปก้าวหน้าเป็นปีกแผ่นมากและอำนาจประโยชน์แก่ประเทศมาก

หลักและวิธีการจัดสหกรณ์

การจัดสหกรณ์มักเป็นไปแล้วแต่ภูมิประเทศนั้น ๆ แต่ละประเทศมักจัดสหกรณ์หนักไปในรูปใดรูปหนึ่งตามความต้องการของประชาชนและประเทศ จึงมักทำให้มีการเข้าใจผิดกันว่าสหกรณ์ไปในแง่เดียว เท่าที่มีการจัดสหกรณ์รูปนั้น ๆ อยู่ในประเทศ

หลักของสหกรณ์ก็คือ การรวมตัวกันโดยสมัครใจของคนหลาย ๆ คนเพื่อบำรุงตนเองและหมู่คณะ ให้เจริญทางเศรษฐกิจ ทุกคนมีสิทธิเสมอภาคกัน ความหมายของสหกรณ์ตามสารานุกรมกล่าวว่า สหกรณ์คือชุมนุมชนรวมกันเป็นองค์การโดยสมัครใจ ยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน มีการหาสินค้าขาย หรือบำรุงสมาชิก หรือจัดหาทุนให้สมาชิก ฯลฯ

สหกรณ์ไม่ว่ารูปใด ประเทศใดก็ตามมักมีหลักการรวม ๆ เหมือนกัน หลักการที่สำคัญมี 4 ประการคือ :

1. มีการรวมของคน (ไม่ถือหลักการรวมทุนเป็นสำคัญ)
2. ต้องเป็นการรวมโดยสมัครใจ
3. มีความเสมอภาคกัน
4. ถือหลักผลประโยชน์ของสมาชิก

หลักการข้อหนึ่ง การถือเอาการรวมคนเป็นสำคัญ ก็เพราะสหกรณ์มักเป็นการรวมตัวของคนจนอดขัดขัดสน เงินไม่สำคัญเท่าหน้าใจ ฉะนั้นจึงมักรับสมาชิกไม่จำกัด แต่ก็กำหนดลักษณะเอาไว้ให้แคบเข้า เพราะกลุ่มคนเหล่านี้ต้องรู้จักกันดีโดยที่ ต้องรับผิดชอบร่วมกัน ในการดำเนินงานสหกรณ์

หลักการข้อสอง คือความสมัครใจ หมายความว่า ทุกคนเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ต้องเต็มใจเองไม่มีการบังคับ เพราะสหกรณ์ดำเนินงานด้วยสมาชิกและเพื่อประโยชน์ของสมาชิกเอง จึงหวังให้สมาชิกมีความสามัคคีธรรม และความภักดี แก่หมู่คณะด้วยความสมัครใจ ทำให้คนภักดี และมีสามัคคีธรรมอันเป็นพลัง

หลักการข้อสาม ต้องเสมอภาค ย่อมหมายความว่า ในหมู่สหกรณ์สมาชิกไม่จำกัดว่าเป็นชั้นใดหรือเพศใด ถือว่าเสมอภาค การทำกิจการใด ๆ เช่นประชุมมีสิทธิออกเสียงเท่ากันหมด และการตัดสินใจใช้มติเสียงข้างมากในที่ประชุมเป็นสำคัญ ทั้งนี้ย่อมอาศัยหลักการที่ว่า ฐานะมนุษย์ผู้กระทำการโดยสุจริตถือว่าฐานะเท่ากันไม่ว่าจะมีที่หุ้นก็ตาม ต้องมีเสียงเท่ากันหมดคือ 1 เสียง

หลักการข้อสี่ ผลประโยชน์ของสมาชิก ย่อมหมายความว่า หลักการสหกรณ์มุ่งทำประโยชน์เพื่อสมาชิกเท่านั้น (ไม่ใช่การเห็นแก่ตัว) เพราะเปิดโอกาสให้คนภายนอกเข้าเป็นสมาชิกได้เสมอ เมื่อเป็นสมาชิกแล้วจึงจะช่วยเพราะไม่ใช่องค์กรการกุศล แต่เป็นองค์กรทางเศรษฐกิจ ช่วยคนให้ช่วยตัวเองด้วย

องค์คุณประกอบของสหกรณ์

การสหกรณ์มีคุณแก่สมาชิกในสังคมโดยสรุป ดังนี้

1. สอนให้สมาชิกรู้จักออมทรัพย์
2. สอนให้สมาชิกมีความซื่อสัตย์และภักดีต่อสหกรณ์ของตน
3. สอนให้คนรู้จักมีความสามัคคีร่วมกัน ช่วยให้คนรวมกันช่วยตนเอง ช่วยพวกเดียวกัน คติที่ยึดถือ สมาชิกแต่ละคนเพื่อสหกรณ์ทั้งหมดและสหกรณ์ทั้งหมดก็เพื่อแต่ละคน (These for all, all for these.)

4. องค์การสหกรณ์ต้องเป็นกลางในทางการเมือง

5. ส่วนมากถือว่าองค์การสหกรณ์ช่วยเหลือประชาชนให้อยู่ดีกินดี มีการเผยแพร่ความรู้เรื่องหลักและวิธีสหกรณ์ให้คนทั่วไปได้รู้และเลื่อมใส

การจัดสหกรณ์ในประเทศไทย

ประเทศไทยพลเมืองส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม รายได้ส่วนใหญ่ของประเทศมาจากผลิตผลทางเกษตรกรรม ต่อมาเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงตัวเองของประเทศอย่างสมัยก่อน ๆ ค่อย ๆ แปรมาเป็น เพื่อส่งไปจำหน่ายกับต่างประเทศ การทำมาหากินเปลี่ยนมาเป็นการค้าขายหรือแบบพาณิชยกรรม ฉะนั้นชาวนาหรือเกษตรกรจึงต้องการทุนรอนทำมาหากินและหาความก้าวหน้า เกษตรกรที่ทำกินโดยอาศัยฟ้าฝนตั้งแต่ก่อนจึงเป็นกระทำที่เสี่ยง ฉะนั้นชาวนาและเกษตรกรในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าจึงขาดสินเชื่อกู้ (ทุน) ต้องอาศัยกู้จากผู้มีเงินหรือใช้ข้าวและพืชไร่แลกเปลี่ยน (ตกข้าว) ภาวะเช่นนี้ชาวนาเสียเปรียบมาก จึงยากแก่การปลดเปลื้องหนี้สินให้แก่ตัวเอง การทำนาหรือเกษตรกรรมผลก็ได้ไม่แน่นอน ถ้าเกิดผลเสียหายมาก ไม่มีค่าดอกเบี้ยวอาจสูญเสียนา รัฐบาลห่วงใยภาวะตกต่ำทุกข์ยากของชาวนาจึงคิดช่วยโดยตั้งสหกรณ์มาใช้ทดลอง เริ่มครั้งแรกใน พ.ศ. 2459 เพื่อแก้ไขและส่งเสริมฐานะเศรษฐกิจการเกษตรของราษฎร และเพื่อสอนให้ชาวนารวมกันเพื่อช่วยตัวเองด้วย ระยะแรกมุ่งให้ชาวนาใช้หนี้ แบบของนาย Rifrizen ซึ่งในสมัยนั้นพิจารณาแล้วเห็นว่า เหมาะสมแก่ภาวะและรูปท้องที่ตลอดจนความเป็นอยู่ของประเทศไทย ซึ่งเป็นแบบสหกรณ์หาทุน โดยมุ่งสอนน้ำใจสหกรณ์ คือการร่วมใจกัน (Cooperative Spirit) เพื่อใช้หนี้สินของตน การตั้งสหกรณ์ต้องมีกฎหมายรับรองและคุ้มครอง ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 คุ้มครองสมาคมสหกรณ์ และบังคับวิธีจัดตั้งสหกรณ์รูปต่าง ๆ ต่อมาได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติ ในปี พ.ศ. 2477 กำหนดวิธีการทำงานและวิธีควบคุมก่อนประกาศยุบกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติในปี พ.ศ. 2516 ปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ปัจจุบันงานสหกรณ์โอนไปขึ้นกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์⁸

ในปี พ.ศ. 2507 สถิติสหกรณ์ต่าง ๆ มีรวม 24 ประเภท เป็นจำนวนสมาคมสหกรณ์ถึง 1,243 สมาคม มีสมาชิก 4 แสนกว่าคน

ในปี พ.ศ. 2459 รัฐบาลตกลงกับธนาคารไทยพาณิชย์ให้สหกรณ์กู้เงินทุนไปใช้ในกิจการโดยรัฐบาลซื้อประกัน

ในปี พ.ศ. 2476 รัฐบาลไม่ให้ธนาคารออกทุน แต่รัฐบาลจัดทุนอุดหนุนการสหกรณ์เอง จากงบประมาณ โดยให้กรมสหกรณ์ดูแลเงินทุนนี้

ในปี พ.ศ. 2481 รัฐบาลให้ใช้เงินกู้จากคลังออมสินแก่สหกรณ์อีกทางหนึ่ง

ในปี พ.ศ. 2483 มีสหกรณ์ขยายมากขึ้น รัฐจึงจัดพันธบัตรเงินกู้ เพื่อการสหกรณ์เพิ่มขึ้นอีก

ปี พ.ศ. 2486 รัฐบาลออกกฎหมายตั้งธนาคารเพื่อการสหกรณ์ขึ้นเป็นแหล่งทุน กฎหมายนี้เป็นการกำหนดจัดสรรทุนให้สหกรณ์ นอกจากนั้นยังมีทุนจากธนาคารสหกรณ์จังหวัดในปี 2486 มีแค่ 2 แห่งคือ จังหวัดเชียงใหม่ และอุตรดิตถ์ ตั้งขึ้นเพื่อสมาคมสหกรณ์จังหวัดภาคเหนือ ทุนส่งเสริมการสหกรณ์เป็นเงินงบประมาณของรัฐบาลมีอยู่ราว 100 ล้านบาท (พ.ศ. 2507) หหมดแล้วไม่มีให้กู้อีกและยังมีเงินทุนสมทบซึ่งมาจากการช่วยเหลือขององค์การระหว่างประเทศอีก ในภายหลังที่ประเทศไทยได้รับการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากสหรัฐฯ เช่นเงินจาก ยูซอม

การจัดและส่งเสริมขยายการสหกรณ์ในไทย

การจัดสหกรณ์ในประเทศไทยเปรียบเทียบกับในยุโรปและสหรัฐอเมริกาเห็นได้ว่า ไทยเราจัดการสหกรณ์ได้ยากกว่า เพราะระดับการครองชีพและการศึกษาของประชาชนยังอยู่ในขั้นต่ำ และการมารวมกันก็ได้มารวมเพื่อพวกตนเอง โดยมากต้องการความช่วยเหลือเฉพาะหน้าจากรัฐบาล จึงไม่มีความภักดีและซื่อสัตย์ต่อสหกรณ์และขาดการศึกษาความรู้ ความเข้าใจ มิได้คิดว่าสหกรณ์เป็นของตนเอง เห็นเป็นองค์การสงเคราะห์ของรัฐบาล ฉะนั้นการดำเนินงานและจัดการพวกตนก็ไม่ค่อยทำเอง ปัญหาที่เกิดขึ้นมิใช่เฉพาะประเทศไทยแต่ทั่วทวีปเอเชีย มูลฐานของปัญหาอยู่ที่การศึกษาของประชาชนนั่นเอง จนทำให้บางคนข้องใจว่าทำไมเมืองไทยจึงไม่จัดสหกรณ์แบบประเทศที่เจริญแล้วและมีการจัดสหกรณ์ได้ผลดี เช่น ในเดนมาร์ก ความจริงหลักสหกรณ์ที่ใช้แต่ละประเทศเหมือนกัน แต่การศึกษามาตรฐานการครองชีพและสภาวะอื่น ของประชาชนแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน ฉะนั้นการจัดสหกรณ์จึงอยู่ที่การศึกษาและมาตรฐานการครองชีพ ถ้าประชาชนประเทศใดอยู่ในระดับสูงก็จัดสหกรณ์ได้ดีมีผลสำเร็จ ไทยเราจึงต้องดัดแปลงวิธีและแบบสหกรณ์ให้เหมาะสมกับภาวะราษฎร ความต้องการของราษฎรและของประเทศ อนึ่งการจัดตั้งสหกรณ์จะต้องจัดตั้งโดยมีการสำรวจภาวะท้องถิ่น และหาผู้นำในท้องถิ่นเสียก่อน อย่านำได้

จัดตั้งสหกรณ์เพราะความสงสาร สหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ในประเทศไทยแยกประเภทใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภท คือ

1. สหกรณ์ธนกิจ เช่น สหกรณ์หาทุน ออมทรัพย์และเครดิต
2. สหกรณ์ที่ดิน เช่น บำรุงที่ดิน นิคมเช่าซื้อที่ดิน ผู้เช่า
3. สหกรณ์พาณิชย์ เช่น ขายข้าว พืชผล เกลือ ร้านขายของ ประมง อุตสาหกรรม ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์

สหกรณ์ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจการเกษตร

สหกรณ์ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจการเกษตรมีอยู่ 6 ประเภท คือ สหกรณ์หาทุน สหกรณ์เครดิตเกษตรกรรม สหกรณ์บำรุงที่ดินหรือสหกรณ์ชลประทาน สหกรณ์นิคมกสิกรรม สหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน และสหกรณ์ผู้เช่า สหกรณ์การขาย

1. สหกรณ์หาทุน

เป็นสหกรณ์ที่ไม่จำกัดสินใช้ สมาชิกรับผิดชอบร่วมกัน สหกรณ์หาทุนเกิดเพราะชาวบ้านยากจน ไม่มีทุนทำมาหากิน มีหนี้สินล้นพ้นตัว บางพวกถูกยึดที่ดินกลายเป็นเกษตรกรไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือมีน้อยมาก สร้างความแร้นแค้นแก่เกษตรกร เป็นการขาดรายได้ประชาชาติ

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์หาทุน ก็เพื่อหาทุนให้สมาชิกเอาไปปลดเปลื้องหนี้สินเก่า และนำไปลงทุนบุกเบิกหรือซื้อเครื่องมือในการทำมาหากิน ทุนได้มาจากธนาคารสหกรณ์ ยืมจากธนาคารในอัตราดอกเบี้ยร้อยละเจ็ดต่อปี สหกรณ์เอาไปให้สมาชิกยืมคิดดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี

สหกรณ์ช่วยประหยัดเงินได้เป็นจำนวนมาก แต่เนื่องจากเป็นประเภทไม่จำกัดสินใช้ ฉะนั้นจึงจำกัดวงแคบให้รู้จักใถ่ถอนหนี้ การคืนเงินใช้เงิน และมีเพื่อนสมาชิก 2 คน ค้ำประกันหนี้ และเอาจากคนที่เป็นประกัน เท่าที่จัดหาในประเทศไทย ได้ผลดี ช่วยให้ชาวนา รักษาที่ดินไว้ได้ มีมาตรฐานการครองชีพดีขึ้น สหกรณ์หาทุนในปี พ.ศ. 2507 มี 9,983 สมาคม เฉพาะในจังหวัดอุบลราชธานี มี 200 กว่าสมาคม

การสำรวจก่อนตั้งสหกรณ์หาทุน

ก่อนตั้งสหกรณ์หาทุนมีการสำรวจความเป็นอยู่ของราษฎรในท้องถิ่นก่อน หลักการสำรวจดูว่า

1. อาชีพทำไร่หรือทำนามาก

2. ต้องมีความเป็นอยู่เรียบร้อยดี คนที่จะเป็นสมาชิกมีความประพฤติดี เป็นคนทำมาหากิน

3. มีความสามารถและขยันในการทำมาหากิน

4. เป็นบุคคลมีอายุ 20 ปีขึ้นไปแล้ว

5. เป็นบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่นใกล้เคียงกัน

สหกรณ์ที่ตั้งส่วนมากเป็นสหกรณ์ขนาดเล็กระดับหมู่บ้าน มีสมาชิก 10 คนขึ้นไป
การให้กู้เงิน

สมาชิกจะขอกู้ได้โดยมีคณะกรรมการสหกรณ์เป็นผู้พิจารณาเองว่าจะกู้เงินของสหกรณ์เอาไปทำอะไร คณะกรรมการสหกรณ์ก็คือคณะกรรมการเลือกตั้งจากสมาชิกของสหกรณ์เอง

2. สหกรณ์เครดิตเกษตรกรรม (สินเชื่อเพื่อการเกษตร)

เป็นสหกรณ์รูปจำกัดสินเชื่อ ตั้งขึ้นโดยมีจุดมุ่งมุ่งเพื่อเป็นการทดลอง สหกรณ์รูปจำกัดสินเชื่อหมายความว่าสมาชิกมีความรับผิดชอบเท่าที่ตนเองถนัดอยู่ ส่วนหลักเกณฑ์และวิธีการจัดตั้งเหมือนกับสหกรณ์การเกษตร จัดตั้งครั้งแรกอยู่ที่ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ที่ปากช่องมีสมาชิกมากถึง 500 คน เป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่มีรายได้มากและดำเนินงานได้เอง มีธุรกิจมากมาย เริ่มแรกก่อตั้งได้ทุนของยูซอม ลงทุนเป็นรูปเงินทุนสมทบยูซอมคิดดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อปีสหกรณ์นำเงินมาให้สมาชิกกู้ร้อยละ 12 ต่อปี เพื่อจะได้มีรายได้มาจ้างเจ้าหน้าที่ ผู้จัดการ และเป็นเงินทุนสำรอง เป็นกำไรเก็บไว้เป็นทุนของตนเองต่อไป

ประเภทเงินกู้

1. เงินกู้ระยะสั้น เป็นการกู้เงินไปเพื่อลงทุนประกอบการหรือขยายเกษตรกรรม ต้องส่งคืนภายใน 1 ปี หรือเมื่อขายพืชผลได้

2. เงินกู้ระยะปานกลาง กู้ได้ไม่เกิน 3 ปี เพื่อให้ผู้กู้เอาไปบุกเบิกบำรุงที่ดินสร้างหรือบำรุงทางน้ำ ซ่อมเครื่องมือจักรกล (ทำมาหากิน) หรือเครื่องผ่อนแรง

สหกรณ์เครดิตการเกษตร ไม่ใช่ที่ดินเป็นประกันในการกู้เงิน เพราะเป็นการกู้ในระยะสั้น ๆ ใช้ประกันบุคคลโดยมีบุคคลที่เชื่อถือได้เป็นคนค้ำประกัน

การพิจารณาให้กู้เงิน

1. คำนึงถึงความซื่อสัตย์ของผู้กู้

2. ความสามารถขยันทำกิน

3. จะสามารถส่งเงินคืนภายในกำหนดหรือไม่

4. จะถูกเอาไปทำอะไร ฯลฯ

อนึ่งสมาชิกผู้กู้จะต้องส่งแผนงานของตนในการทำมาหากินไปให้คณะกรรมการพิจารณาด้วย

หลักประกัน มีเพื่อนสมาชิกประกัน 2 คน และมีกลุ่มสมาชิกคอยดูแลด้วยสหกรณ์ชนิดนี้ การจำนองที่ดิน เพื่อประกันเงินกู้ต้องมีเหตุพิเศษ

หน้าที่ของสหกรณ์ สหกรณ์จัดให้มีการอบรมความรู้แผนใหม่แก่สมาชิก และฝึกสมาชิกให้ออมทรัพย์ โดยถือหุ้นในสหกรณ์ และต้องเพิ่มหุ้นขึ้นทุกคราวที่กู้เงินไปเพื่อให้สำนึกเสมอว่าสหกรณ์เป็นของพวกเขา

นอกจากสหกรณ์ที่อำเภอปากช่อง ยังมีสหกรณ์ชนิดนี้อีก 3 แห่ง คือ ที่จังหวัดขอนแก่น จังหวัดระยอง และจังหวัดฉะเชิงเทรา มีสมาชิกมากทั้งสิ้น

3. สหกรณ์บำรุงที่ดิน (หรือสหกรณ์ชลประทาน)

สหกรณ์ชนิดนี้ตั้งขึ้นเพื่อช่วยให้เรื่องน้ำ เพราะการปลูกพืชต้องการน้ำ การหาน้ำ การคุมน้ำ และปรับปรุงที่ดินให้ถูกต้องตามหลักวิชา จะช่วยให้ปลูกพืชได้หลายชนิดเพิ่มผลผลิตการเกษตร ทำให้เกษตรกรมีรายได้มากขึ้น ทั้งนี้ยังมีการปรับปรุงปลูกพืชด้วย

การจัดตั้งสหกรณ์บำรุงที่ดินได้แยกสหกรณ์ตามลักษณะภูมิประเทศคือ

1. สหกรณ์บำรุงที่ดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มาจากการรวบรวมคนที่ได้ประโยชน์และใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำของชลประทาน เพื่อให้สหกรณ์ควบคุมจัดการดูแลการใช้น้ำจากอ่างให้เป็นประโยชน์ โดยอาศัยแรงงานของสมาชิกปฏิบัติร่วมกัน และสหกรณ์เป็นแหล่งสินเชื่อ แนะนำสมาชิก ปรับปรุงที่ดิน รู้จักปลูกพืช ใช้พันธุ์พืช ใช้อุปกรณ์ ฯลฯ ทางราชการได้จัดพนักงานให้คำแนะนำในการดำเนินงานและวิชาการ

2. สหกรณ์บำรุงที่ดินภาคกลาง จัดตั้งเพราะกสิกรขอร้องให้จัดตั้งขึ้นโดยทางการจะสำรวจภาวะเศรษฐกิจของท้องถิ่น ถ้าดีพอและจะได้ประโยชน์พอก็จะตั้งให้มีการจัดหาทางระบายน้ำ หาเครื่องมือ เครื่องสูบน้ำ ให้วิชาการ และติดต่อฝ่ายอื่น ๆ ช่วย เช่น กรมชลประทาน กรมการข้าว กรมกสิกรรม ฯลฯ จัดไปแล้วได้ผลมากและเพิ่มรายได้ดีแก่ประชาชน สหกรณ์ในรูปบำรุงที่ดินมีอยู่ประมาณ 75 สมาคม สมาชิกมีมาก หลักสำคัญต้องมีที่ดินอยู่ใกล้เคียงกัน เพราะต้องใช้น้ำร่วมกัน

สหกรณ์ภาคอีสานอาศัยอย่างเกื้อหนุนในการจัด ส่วนภาคกลาง กรมชลประทาน บริการไม่ถึงแต่จัดสหกรณ์ตามที่ราษฎรร้องขอ

4. สหกรณ์นิคมกสิกรรม (สหกรณ์นิคม)

สหกรณ์นิคมตั้งขึ้นเพื่อช่วยผู้ไม่มีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง และมีความลำบากยากแค้นในการครองชีพ เนื่องจากประเทศไทยเรายังมีพื้นที่ว่างเปล่าให้คนเหล่านี้เข้าบุกเบิกทำกินและให้ได้กรรมสิทธิ์ในภายหลัง โดยวางเงื่อนไขได้ ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรมีกำลังใจประกอบอาชีพ ปรับปรุงที่ดินให้ดีและรู้จักลงทุนลงแรง สร้างบ้านเรือนมั่นคงเป็นผลดีแก่ความเจริญของสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ

การดำเนินงาน

รัฐบาลเป็นผู้จัด โดยจัดการแบบสหกรณ์รวบรวม

1. ผู้มีความประพฤติดี
2. ต้องการเข้ามาทำกินเกษตรกรรม
3. ต้องไม่มีที่ดินของตนเอง

ผู้ที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นสมาชิกจะได้รับแบ่งที่ดินให้บุกเบิกทำกินและสหกรณ์ให้ยืมเงินซื้อเครื่องทำกินและพันธุ์พืช

สิ่งที่สหกรณ์จัดการให้สมาชิกคือ ดำเนินการบุกเบิกป่า เริ่มแรกให้สร้างถนนหนทางให้สร้างบ่อน้ำ ให้ช่วยจำหน่ายพืชให้ได้ราคาดี การจัดสุขศาลา โรงเรือน เพื่อบริการแก่สมาชิกและลูกหลาน

รูปของสหกรณ์นิคม

สหกรณ์นิคมเท่าที่จัดในประเทศไทยได้ผลดี สหกรณ์นิคมมี 2 รูป คือ

1. สหกรณ์นิคมกสิกรรม มีที่เชียงใหม่ สุโขทัย ฯลฯ
2. สหกรณ์นิคมเกลือ มีที่จังหวัดสมุทรสาคร

ทั้งหมดจัดโดยกรมสหกรณ์ที่ดิน

สหกรณ์เช่าซื้อที่ดินและสหกรณ์ผู้เช่า

สหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน เป็นสหกรณ์ที่ดำเนินการจัดซื้อที่ดินผืนใหญ่มาจัดให้สมาชิกเช่าซื้อตามระเบียบของสหกรณ์ เมื่อสมาชิกใช้เงินหมดก็ได้กรรมสิทธิ์ในที่ดิน สหกรณ์เช่นว่านี้มักดำเนินการในแถบทุ่งรังสิตเป็นส่วนใหญ่ มีการผ่อนชำระค่าที่ดินเป็นรายปีปัจจุบัน (นับแต่ปี พ.ศ. 2507) รัฐบาลไม่ขยายการสหกรณ์ชนิดนี้ เพราะไม่มีเงินทุนซื้อที่ดิน และ

ให้สมาชิกสหกรณ์กู้ สหกรณ์รูปนี้ในการดำเนินงานต้องจำกัดตัวเองด้วย เพราะการหาที่ดินปัจจุบัน แพงใหญ่ ๆ ไม่มีแล้ว และราคาที่ดินแพงมาก

สหกรณ์ผู้เช่า เป็นสหกรณ์ที่เช่าที่ดินมาจากองค์การทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ราคาเช่าถูก แล้วนำมาให้สมาชิกเช่าช่วงอีกทีหนึ่ง เพื่อทำมาหากิน ค่าเช่าถูกกว่าธรรมดา และยังให้สมาชิกกู้เงินได้อีกด้วยปัจจุบัน (พ.ศ. 2507) มีสหกรณ์ผู้เช่า 20 สมาคม สหกรณ์เช่าซื้อที่ดินมี 52 สมาคม

สหกรณ์การขาย

สหกรณ์เป็นผู้รวบรวมผลิตผลเกษตรกรรมของสมาชิกไปขายต่อตามระยะเวลาขาย การตลาด ต้องการขายผลิตผลให้ได้ราคาดี ไม่ผ่านคนกลางและเฉลี่ยเป็นรายได้ให้สมาชิก

สหกรณ์แบบนี้ต้องมีการเก็งกำไร และเสี่ยงอยู่บ้าง เพราะราคาของขึ้นลงตามราคาตลาด บางที่สหกรณ์ขาดทุนซึ่งมิใช่ความผิดของสหกรณ์ แต่วิธีรวมผลิตผลกันของสมาชิกสหกรณ์จะดีมาก เพราะขายได้ดี บางที่สหกรณ์จะให้สมาชิกเอาผลิตผล เช่นข้าว มารวมกันก่อน สหกรณ์จะจ่ายเงินให้ 60-75% ก่อน และขายได้ภายหลังก็จะจ่ายเงินให้สมาชิกอีกจนครบ

ผลดีของสหกรณ์การขาย สหกรณ์จะช่วยพยุงราคาผลิตผลให้ดีขึ้น และอยู่ในระดับดี นอกจากนั้นยังจะเป็นการกันพ้อค้าคนกลาง เช่น สหกรณ์ปอ สหกรณ์ขายข้าว ฯลฯ สหกรณ์นี้สมาชิกต้องมีหุ้นของตนอยู่ในสหกรณ์ด้วยทุกคนอย่างน้อยคนละ 1 หุ้น

สรุป การสหกรณ์ของประเทศไทยเริ่มมีมาแต่ พ.ศ. 2459 จนปัจจุบันยังไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร จะเห็นได้จากการยุบสหกรณ์

อนึ่ง นักวิชาการด้านสหกรณ์ ผู้คลุกคลีกับงานสหกรณ์ในชนบท ตั้งข้อสังเกตว่า เหตุที่การสหกรณ์ของไทยไม่ได้ผลดี เป็นเพราะมีการใช้จ่ายเงินไม่ตรงตามเป้าหมาย ฉะนั้นวิธีการสหกรณ์จึงยากยิ่ง และมีปัญหาอยู่ที่การกู้เงินเอาไปใช้ เพราะสมาชิกมักกู้เงินไปใช้ไม่ตรงตามเป้าหมายของสหกรณ์ประการหนึ่ง และการที่สหกรณ์ต้องล้มไปเพราะการคืนเงินยาก โดยสมาชิกกู้แล้วไม่ส่งคืนอีกประการหนึ่งที่น่าท้อถอยและทำลายสหกรณ์ที่เป็นนักวิชาการบางคนกล่าวว่า น้ำใจสหกรณ์ (spirit) ของชาไม่ขึ้นเพราะไม่ซื่อสัตย์ต่อสหกรณ์ และไม่เสียสละต่อส่วนรวม เอาแต่ได้ ฯลฯ พิสูจน์กันว่าเป็นจริงหรือไม่ ที่แล้วมาการสหกรณ์ก็เหมือนกับการสร้างสรรค์อื่น ๆ

รัฐบาลที่ทำ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ราษฎรยังไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจดีนัก โดยเฉพาะ
บทบาทในการปกครองตนเองหรือบริการกิจการของตนเอง

หมายเหตุ การสหกรณ์ในประเทศไทย สรุปมาจากคำบรรยายของคณะวิทยากร ในการ
ฝึกอบรมพัฒนากรตรีรุ่น 12 กรมการพัฒนารัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2508

เชิงอรรถ

1. สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (กิตติโสภณ), พระมงคลวิเสสภก (อนุสรณ์ในงานฉลองพระชนมายุครบ 72 พรรษา, 26 พฤษภาคม 2504, พระนคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, กรมการศาสนา, 2504).
2. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อุภูฏายี), “ประชาธิปไตยตามธรรมของพระพุทธเจ้า”, นิตยสารศุภมิตร, ปีที่ 19 เล่มที่ 216, 217, 218 (พระนคร : บริษัทประชาชนจำกัด แผนกการพิมพ์, 2517).
3. แนวข้อสอนจริยธรรมของโรงเรียนนายร้อยทหารบก, อ่างแล้ว.
4. สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (กิตติโสภณ), เรื่องเดิม.
5. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อุภูฏายี), เรื่องเดิม, เล่มที่ 217.
6. เรื่องเดียวกัน, เล่มที่ 218.

ตัวอย่างคำถามท้ายบทที่ 4

1. ตามหลักฐานของผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดีของไทยเชื่อว่าพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อ
 - (1) ก่อน พ.ศ. 500
 - (2) ก่อน พ.ศ. 300
 - (3) สมัยสุโขทัย
 - (4) สมัยกรุงศรีอยุธยา
 - (5) ผิดทั้งหมด
2. ผู้รู้มักกล่าวกันว่าพุทธศาสนา แบ่งการปกครองออกเป็น
 - (1) 2 ลักษณะคือ โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตย
 - (2) 3 ลักษณะคือ โลกาธิปไตย, ธรรมาธิปไตย และอัตตาริปไตย
 - (3) 4 ลักษณะคือ ระบบเผด็จการขวาสุด, ช้ายสุด ประชาธิปไตย และอนาธิปไตย
 - (4) 5 ลักษณะคือ ระบบเผด็จการ, ประชาธิปไตย, โลกาธิปไตย, ธรรมาธิปไตย และคณาธิปไตย
 - (5) ผิดทั้งหมด
3. หลักธรรมในพุทธศาสนาที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามแนวบรรยายเน้นหลักธรรมสำคัญดังต่อไปนี้ :-
 - (1) ความสามัคคี การมีเมตตา
 - (2) ความสามัคคี การช่วยตนเอง
 - (3) ความสามัคคี สหกรณ์ การช่วยตนเอง
 - (4) ความสามัคคี การช่วยตนเอง ความขยันหมั่นเพียร
 - (5) ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

เฉลย ข้อ 1. 1 ข้อ 2. 2 ข้อ 3. 3

บรรณานุกรมบทที่ 4

1. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *นวโกวาท*, พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ. 2503.
2. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (กิตติโสภณ), *พระมงคลวิเสสสภา*, พระนคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, พ.ศ. 2504.
3. หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นายนิติ นิยมวานิช, “แนวย่อสอนวิชาจริยธรรมในโรงเรียนนายร้อยทหารบก” พระนคร : ประจักษ์การพิมพ์, พ.ศ. 2516.
4. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อุภูธฺายี), “ประชาธิปไตยตามธรรมของพระพุทธเจ้า” นิตยสารศุภมิตร ปีที่ 19 เล่มที่ 216, 217, 218, พ.ศ. 2517.